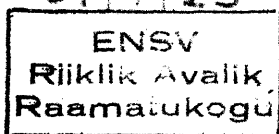


# EESTI KIRJANDUS 1910

EESTI KIRJANDUSE SELTSI VÄLJAANNE

TOIMEKOND: J. JÕGEVER, A. JÜRGENSTEIN,  
M. KAMPMANN, J. LUIGA, W. REIMAN,  
J. TÕNISSON

0 VIIES AASTAKÄIK



TRÜKITUD „POSTIMEHE“ TRÜKIKOJAS — TARTUS 1910

## C. R. Jakobson.

V. Ernits.

Peale lereiaja hakkas Tõnn kolmat korda piiblit lugema. Enne Blüthenrothi tulekut loeb ta parajasti Eedeni aiast ja kujutab enesele mõttes õndsat Eedeni põlve ette: seal ei olevat muud teha, kui süüa ja Eedeni pöösaste all magada. — Tõnn on ka Kreutzwaldi „Sipelgat“ lugenud, kuid see on ta meeled ja pea hoopis segi ajanud.

Jakobsoni näitemängu peab korda läinuks, kuid mitte siiski eeskujuliseks tööks tunnistama. Temas annab Jakobson hästi täielise kirjelduse selleaegiste mõisnikkude elust, nende huvidest ja püüetest. Ühtlasi püüab ta näidata, missugune idealne mõisnik olema peaks. Seda peab Arthur eneses kujutama. Sellepärast on Arthuri iseloom vähe harilikkude inimeste loomu sarnane: ei ole tal ühtegi kahtlemist, ühtegi võitlust enesega, ei tule tal ühtegi eksitust ette. Teda võib väga hästi teatava vabameelsuse programmi kehastuseks lugeda, kuna ta igas asjas punkti pealt nii teeb, nagu seda see programm nõuaks.

Ka Anna iseloom on vähe kahvatu. Me näeme ainult seda, kuidas armastus ennast temas avaldab, teda õnne joo-vastuses laseb olla. Ta ütleb tüki alguses, ta oleks ka siis õnnelik, kui Arthur teda natukesegi armastaks.

Selle eest on v. Altfusside, Blüthenrothi ja Tõnni karakteristik palju täielisem, palju loomutruum, ehk küll mõnes kohas karrikeeritud.

Missugust mõju see tükk avaldas, kui teda omal ajal etendati, ei ole raske ette kujutada: oli ta ju esimene tükk, milles mõisnikkude varjukülgi päevavalgele toodi, nende üle käredat otsust tehti.

Aastal 1870 ilmus trükist Jakobsoni „Kolm isamaa kõnet“, mis ta „Vanemuises“ 6. okt. 1768, 4. juunil ja 26. augustil 1870 pidanud oli. Raamatu käsikirja kinkis Jakobson „Vanemuisele“.

Esimene „isamaa kõne“ on „Eesti rahva valguse, pimeduse ja koiduajale“ pühendatud. Aega enne sakslaste siia-tulekut nimetab Jakobson Eesti rahva valguse ajaks, kuna rahvas siis nii hästi poliitiliselt ja majanduseliselt, kui ka vaim-selt kõrgel järjel oli. Vanade eestlaste vaimuelu kõrget järge tunnistab nende keel, mis Fählmanni arvamise järele kõige seadusepäralisem, kõige kõlavam terves maailmas on, nende rikkalik rahvaluule ja nende puhas, kõrgesisuline usk, mille üle Jakobson peaaegajalikult Fählmanni muinasjuttude põhjal otsustab.

Selles „valguseaja“ kirjeldamises langeb Jakobson oma-moodi vanaaja idealiseerimisesse, kuna ta sõjakate vanade eestlaste elus niisugusid häid külgi näeb, mida ka nüüdne enam-vähem kultuuriliselt edenenu ja pikemat aega rahus elanud rahvas ei tunne. See on üldine nähtus rahvuselisest ärkamise aja tegelaste juures. Ta põhjendab selle roosilis-romantilise meeleolu peal, mida rahvuseline ärkamine enesega kaasa toob. Jumaldatava rahva minevikku kujutatakse nii puhtana, nii ilmasüütuna ja selgena, nii kõrgel edenemiseastmel seisvana ette, et see ettekujutus ise üheks rahvuselisest ärkamist kihutajaks teguriks saab, rahva väärtust ta enese silmis suu-rendada aitab ja heledaid tulevikulootusi lubab luua.

Tahtmata ja teadmata tegi Jakobson omades seletustes suure ajaloolise vea. Nimelt arvas ta, et eestlased õige vara-kult, juba enne 500 a. peale Kristust siin olla elanud. Seda viga aga ei tohi meie Jakobsonile süüks lugeda: teadus ei olnud sel ajal veel selgeks teinud, et Tacituse, Cassiodoruse ja teiste kroonikute „aestyi“ või „aestii“ mitte eestlased ei olnud.

Ajajärku, mis 1186 a. kuni 1819 a. kestis, nimetab Ja-kobson õigusega „Eestirahva pimeduse ajaks,“ kuna ta selles midagi ei leia, millega rahul võiks olla. Tervest sellest aja-järgust paistavad silma ainult koledate sõdade, rüütlite priis-kamise ja rahva viletsa orjapõlve pildid.

Jakobson arvab, tõsist ristiisku ei olevat mitte sakslased toonud meie rahvale. Seda olevat teinud meie omad mehed, nimelt vennaste koguduse liikmed. Niisuguses arvamisest liial-dab Jakobson kahtlemata, niisama ka selles, et ta meie rahva-koolile alusepanemist Vene valitsuse tööks loeb, kuna meie teame, et se Rootsi ajal tehti.

Aega, mis Eesti rahva elus päälle 1819 aasta tuli, ni-metab Jakobson koiduajaks, mis meil Vene keisrite armust osaks olevat saanud. Oma kõnet lõpetab ta lootuseavaldusega, et Eestimaa ka „kevadisest õhust ärkab haljaks,“ et tema „nooresoo usk ja lootus“ ta „uue elu tõutus“ on.

Tõise „isamaa kõne“ aineks on „Võitlemised Eesti vaimu-

põllul". Kõne peeti esimese näitemängu etendamise puhul „Vanemuises“. „Vanemuise“ ülesandeks loeb Jakobson neid koguda, kes Eesti vaimupõllul võidelda tahavad; et seda selgitada, mille eest ja kuidas võidelda, toob Jakobson ajaloolise ülevaate eestlaste mineviku võitluste üle.

Kõige paremini avaldab ennast vaimline võitlus kirjanduses, milles ennast teatava ajajärgu vaimuelu vastu peegeldab.

Eesti kirjanduse ajaloos on Jakobsoni järele kolm õitse-aega olnud. Esimene neist oli XVII. aastaajal, teine 1800 aasta ümber ja kolmas Eesti Õpetatud Seltsi (asut. 1838) tegevuse esimestel aastatel. Pärastpoole aga sündisivad Eesti Õpetatud Seltsis kaks parteid. Esimene neist seisis Eesti rahva iseolemise eest, kuna viimane teda saksastada soovis. Saksastamise eest seisja partei kasvis ikka suuremaks, mille tagajärjel selts oma tähtsuse Eesti rahvuslises liikumises kaotas, nii et teda õigusega „geleerte Gesellschaft'iks“ võidi nimetada.

Oma aja peale vaadates arvab Jakobson, et eestlastel kadumist karta ei ole, sellepärast et nende kultuurilisele elule uue kirjanduse tärkamisega alus on pandud. Tarvis on ainult seda kultuura teed edasi minna, oma vaimu teaduse ja kunsti abil harida. Kunsti peab Jakobson õige tähtsaks faktoriks rahva vaimlises edenemises. Kunsti abil võivad üksiku inimese üleelamised (Jakobsoni ütlemise järele „südameliikumised“) töötele edasi antud saada. Selle tagajärjel aga ühinevad need üleelamised „vägevaks jõuiks, mis ka vaenlased kokkuma paneb: sest vaimuülendus ja priius käivad käsikäes“.

Kolmas kõne räägib „nõia usust ja nõia protsessidest“. Jakobson seletab, et meie „kultuurakandjad“ eestlase endise puhta usu oma nõiausuga ära seganud. Ta toob oma süüdistuse tõenduseks mõned faktid meie maa ajaloost, mis meie maa endiste „isandate“ madalat haridusejärgest tunnistavad.

Rohuks nõiausust vastu loeb Jakobson tõsist haridust ja iseäranis looduseteadust. Ta paneb rõhku selle peale, et koolides seda õpetataks.

„Kolme isamaa kõne“ tähtsus Eesti rahvuslises ärkamises oli õige suur, suurem kui ühelgi muul eestikeelsel raamatul, Kalevipoeg muidugi väljaarvatud, millel jäädav mõju on. Jakobsoni „kolm isamaa kõnet“ sütitasivad inimesi ainult sellel rahvuslises ärkamise ajal, kuid siis oli nende mõju igatahes suurem kui Kalevipojal. Kuna Kalevipoega terve rahva hulgas sel ajal võrdlemisi vähe loeti, sai „kolme isamaa kõne“ esimene trükk (Peterburis 1870) peagi otsa, nii et „Eesti Kirjameeste Selts“ nõuiks võttis teda uuesti 10000 eksemplaris (seni kuulmata arv Eestis!) trükkida lasta. Trükikoja pankroti-

jäämise pärast sai ainult 1000 eks. täitsa valmis, kuna esimene kõne 10000 eks. trükitud sai. Seda võib praegugi veel saada.

See, mis „Kolme isamaa kõne“ lugejaid valmistas, oli julge ja kartmata hüüe „edasi!“ ja optimistiline vaade tulevikusse, ehk küll minevik ainult kurbi mälestusi enesest järele jättis. Kuid see parem tulevik ei tule mitte iseenesest, vaid meie peame tema ise looma, tema kujunemises tegevad olema. Selleks aga on tarvis, et meil arusaamist selle kohta oleks, mis sihis meil tööd teha tuleb, ja energiat, millega oma püüdeid läbi viia saaksime. Just selles sihis mõjusivadki Jakobsoni tuliselt kirjutatud kõned. Nad saivad rahvale nagu tõrvakuks ja valgustasivad esimest korda meie maa ajalugu õiglasemalt kui seda sakslased teinud olivad. Nad näitasivad, et kui meie midagi kätte tahame saada, siis meie mehiselt võitlema peame, sest ainult võitlus võib meie maa ajast ära-elanud elukorras paremat järke luua.

Meiema sakslaste juures sünnitasivad „Kolm isamaa kõnet“ päris plahvatuse. Nad olivad sellest sügavasti ärritatud, et keegi meie maa oludest niisugusid asju julges rääkida, pealegi veel lihtrahvale. Jakobsoni püüti mässule kihutajaks tembeldada, et teda sel teel eest ära toimetada.

Kuid sellest, et Jakobsoni poliitiliselt kahtlaseks püüti teha, ei olnud veel küll. Raamatule, mis sakslaste arvamise järele Eesti rahvast „maa“ kirikust ja senistest juhatajatest ära lahutada püüdis ja maksvate kõlbuseliste, hariduseliste ja majanduseliste olude vastu tormi jooksis, tahtsivad nad vastuskirja kirjutada, mis teda täitsa ümber lükkaks. See anti Eichhorni, tuntud Jakobsoni vastase, saksameelse „Tallinna sõbra“ toimetaja hooleks, kelle sulest siis ka raamat „Rahu kohustab, vaen kaotab,“ ilmus. Eichhornil oligi mõnes tükis õigust, kus ta Jakobsoni vigade peale näitas, kuid raamatu üleüldine toon ja siht oli „Kolme isamaa kõnele“ täitsa vastu. Nimelt püüti siin eestlaste ja sakslaste vahekorda idealiseerida ja soovitati ka tuleviku poliitikat selle peale rajada, et eestlased sakslaste, kui rohkem kultuuralise rahva ees auukartust tunneks, kõiki pidid talle oma „truualamlust“ üles näitaks ja, peaasi, alati rahu peaks. Teadagi ei avaldanud see raamat pea mingisugust mõju rahva peale: ei olnud sellesarnasid arvamisi rahva seas, mis sellele tööle kaasa oleksivad tunnud, temale vastu kajanud. Ainult rohkem tähelepanemist juhtis ta Jakobsoni töö peale.

Jakobson tahtis esiteks ise Eichhornile ühe tubli vastuse anda ja keelas sellepärast teist seda tegemast: ta tahta ise „seda Eichhorni tõukku tappa“. Kuid pärastpoole, kui ta nägi, et Eichhorni töölingit mõju rahva hulgas ei olnud, ei võtnud ta enam vaevakski seda tegema hakata.

Liikumine, mis sakslaste hulgas „Kolme isamaa kõne“ mõjul oli alanud, ei lõppenud nii ruttu. Ta oli õieti ütelda uus järk, uus epis, sellest võitlusest, mis sakslased Eesti rahvuselise iseteadlikkuse vastu pidasivad ja praegugi edasi peavad. See episde, oli aga selle poolest tähtis, et ta võitlusetuld märksa elavamalt põlema sütitas, ühtlasi aga sakslastele näitas, et see vahest ehk viimane lõke sellest pea ilmaasjata võitlusest on. Jakobsoni, kes võitluselõkke ülespuhumisega seda oli sünnitanud, ei suudetud nii ruttu ära unustada.

Veel peale Jakobsoni surma, 1885 aastal, süüdistas teda Eichhorn<sup>1)</sup> selles, et Jakobson omas kõnes rahvaluule ainetat üht hiilgavat Eesti minevikuriiki toredates värvides kirjeldanud. Sellel võida aga lihtrahva peale, „kes aga mitte ilma kiredeta ja jõutundmuseta ei ole,“ kõige halvem poliitiline mõju olla. Nimelt võida rahva keskel separatistilised püüdmised tekkida. Niisugusel korral olevat riigivalitsusel kerge salgakese unistajaga valmis saada, kuna rahvas selleläbi võmata viletsasse kõlbuselisesse ja majanduselisesse seisukorda sattuks.

Eichhorn püüab ennast selle arvamisega kui üht soojemat rahvasõpra esiteleda, kellel rahva saatus kallis on, kes lihtrahva kirgedes ja jõutundmuses, mida isamaaline vaimustus juhib, kõige tõsisemat hädaohtu näeb. Heameelega tahaks ta seda ära hoida. Kuid kui meie seda meeles peame, et juba 15 aastat „Kolme isamaa kõne“ väljaandmisest mõõda oli, ja mitte midagi sellesarnast hirmutavat Eesti elus selle aja sees nähtavale ei tulnud, siis peame tingimata Eichhorni sõnade tõemõttelikkuse juures kahtlema. Järeltulev aeg andis selle üle muidugi oma õiglase otsuse. Kuna Jakobsoni pea iga eestlane teab, ei ole Eichhornist ja tema nutulauludest pea midagi rahva mälestusesse jäänud.

Mõtteid, mis „Kolmes isamaa kõnes“ ettetoodud saivad, kordab Jakobson osalt omas kõnes, mis ta Vana-Vändra uue vallamaja õnnistamise juures pidas. Kõne ilmus 1876 a. trükist nime all: „Natukene meie kevade rõõmust“.

Jakobsoni järgmine ajaloolise sisuga töö „Galileo Galilei, üks valguseriigi vägev võitleja“ ilmus enne Sakalas, sai siis a. 1878 iseraamatus välja antud. Sissetulek läks Eesti Aleksandri kooli heaks. Selles väikeses töökeses kirjeldatakse kuulsa füüsika- ja täheteadlase elu ja tema võitlemist kiriku vastu teaduslise uurimise vabaduse eest. Muidugi on Jakobsoni sümpaatia täielikult Galilei pool, kuna kiriku esitajad nii mõnegi terava märkuse osaks saavad.

Õige tähtsat tööd tegi Jakobson koolikirjanduse põllul,

---

1) „Nordische Rundschau“ 1885, lhk. 168.

mida meil sel ajal peaaegu ei olnudki. Et seda puudust parandada, andis ta terve rea tublisid kooliraamatuid välja.

A. 1866 ilmus tema „Uus abitsiraamat, kust 50 päevaga lugema ja kirjutama võib õppida“. See oli omal ajal kõige parem raamat lugema õppimiseks. 1898 a. ilmus temast Laakmanni juures 6 trükk.

Kuid suurem oli tarvidus kooli lugemise raamatu järele, mis koguni puudus. Koolides loeti selleasemel uut testamenti. Mõnel pool olevat raamatut „Eesti laste siber“ tarvitatud, mis viletsas võrukeelesarnases murdes oli (Sakala 20, 1878).

Et seda tarvidust täita, kirjutas Jakobson oma „Kooli lugemise raamatu“ 3 jaos (I. jagu 1867 a., II 1874 ja III 1876). Ta lubas ka neljanda ja viienda jao kõrgematele koolidele kokkusäada, kuid seda ei olnud sel ajal tarviski, sest et Eesti ülemate õpeasutuste avamine võimataks tehti.

Ehk küll raamat kõigiti häa oli, kõikki kasvatus-teadlisi nõudmisi täitis, siiski ei tahtud teda esiti vastu võtta. Esimese jao esimene trükk (5000 eksemplari) sai ainult kolme aasta jooksul ära müüdnud. Ühe õpetajate koosoleku pääl Võrus oli kord seda raamatut arvustatud ja kõikide poolt kõlblikeks tunnistatud, kuid selle tähendusega: „Kahju, et C. R. Jakobson selle on kirjutanud!“ Üks saksasoost õpetaja oli selle peale öelnud: „Kui ka kurat põrgust ise selle raamatu oleks kirjutanud ja meie leiame ta hea olevat, siis peame ta vastu võtma, kui meil teist paremat ei ole“.

Esimene jagu sai siiski üleüldiselt pruukimisele võetud, ehk küll Malmi „Laulud ja lood“ temaga võistlesivad. Enne Balti koolide rahvariduse ministeriumi alla minekut (1887) hoidsivad mitmed õpetajad Jakobsoni raamatut oma koolidest eemale. Esimest jagu on 15 korda trükitud. Kolm korda on teda parandatud ja täiendatud, nimelt 7. trükk Kunderi, 12. P. Oru ja 15. trükk J. Bergmanni poolt. 7-das trükis on Kunder mitu vähem kõlblikku lugemisetükki väljajätnud, selle eest aga rohkesti uusi, paremaid juure lisanud, nii et lugemise tükki arv 248 pealt 283 peale tõusis. 12-das trükis on ainult paar uut luuletust ja üks 7-dast trükist väljajäetud, nii et nende arv 264 peale langes. 15-das trükis on raamatule Eestimaa kaart juure lisatud.

Ka keele ja õigestikirjutuse poolest on raamatut igal parandamise korral silutud. Esimese trüki ilmumise ajal oli uus kirjaviis sõna õiges mõttes uus ja väljaarenemata, sellepärast tuli „Lugemise raamatu“ keeles pärastpoole palju parandusi ette võtta.

„Lugemise raamatu“ esimest jagu tarvitati vallakoolides kuni 1905 aastani. Mõnel pool loetakse teda veel praegugi.

Viimasel ajal on M. Kampmanni „Kooli lugemise raamat“ pea igal pool Jakobsoni raamatu asemele pruukimisele võetud.

Raamatu teine ja kolmas jagu ilmusivad kumbki ühes trükis. Neid pruugiti aga õige vähe: tõist jagu ei lubatud tema isamaalise tooni pärast koolides tarvitada, kuna kolmat jagu tema raskema sisu pärast algkoolides tarvitada ei võidud. 1890 a. ühendas I. Kurrik II ja III jao ühte, ning seda nõndanimetatud „tõist jagu“ tarvitati kuni viimase ajani kihelkonna ja ministeriumi koolides. Seda kokkuliidetud tõist jagu on kolm korda trükitud. Viimast trükki (1907) on J. Bergmann parandanud ja täiendanud. Ta on raamatusse mitmed tükid Eesti kirjanduse ja üleüldise ajaloo kohta võtnud.

Jakobsoni kirjutatud töö ei ole niisugune kooli lugemise raamat, nagu seda selle sõna all harilikult mõistetakse. Kuna kooli lugemise raamatutes ainult kirjanduselisi palasid tuuakse, on Jakobsoni raamatu sisu palju laialisem ja mitmekesisem. Siin ei peeta ainult õppija keelelist ja kirjanduselist väljarenemist silmas, vaid püütakse ka palju muud tarkust õpetada.

See rippus ära meie rahvakooli iseäraldustest. Kooli kursus oli liiga lühike, ja seegi aeg usuõpetuse tuupimisega täidetud, nii et muude teaduste jaoks aega üle ei jäänud. Looduseteadust ja ajalugu ei olnud meie koolides sugugi, kuna geografia õpetus lapsekingades seisis. Et aga miskisugunegi arusaamine loodusenähtustest, miskisugusedki teadmised meid ümbritsevast maailmast, meie omast rahvast ja tema ajaloost kooliskäijatele kätte oleksivad saanud, pidi seda lugemise abil emakeele tundide pääl tehtama. Nii oli ja on praegugi meie algkoolides lugemiseraamatul kahekordne ülesanne.

Jakobsoni raamatud tõivad eneses selleaegsete kirjanikkude paremaid töösid. 46 sulemehe tööd on nendes (Oru parand. I. ja ühend. II. jaos) ruumi leidnud. Nad on pea kõik XIX aastasaja tööd: vanemat Eesti kirjandust tundis Jakobson vähe, peagi leidub selles vähe kõlbulist materjali lugemiseraamatusse võtmiseks.

Et lugemise raamatutes kõige parematele kirjanduselistele loodetele aset anti ja nad selleläbi rahva seas õige suurt laialilagunemist leidsivad, siis oli nende raamatute mõju õige suur nimelt selles tükis, at nad rahvast oma kirjandusega tutvustasivad, seda temale armsaks tegivad. Et nüüd palju rohkem kirjandust loetakse, kui enne, seda tuleb teataval mõõdul Jakobsoni lugemiseraamatute tööviltjaks lugeda. Nad lõivad noorte inimeste juures selle aluse, mille peal pärastine huvitus kirjanduse vastu põhjenes. Iseäranis tuleb seda silmas pidada, et nad rahvaluule vastu huvitust äratada aitasivad.

Sisu poolest võiks kõikki „Lugemise raamatu“ tükkisid



kahte päägrupesse jaotada. Ühed oleks need, mis õppija hingeelu kujunemise peale mõju avaldama peavad, millel kasvatusline siht on. Teiste eesmärk on lugeja teadmisi suurendada, ta silmaringi laiendada. Seda klassifikatsiooni ei saa aga täitsa läbi viia: on palju niisuguseid tükkisid, milledes mõlemad eelnimetatud sihid on. Selle põhjus on lihtne: et midagi asja inimesele armsaks teha, tema huvitust selle vastu äratada, on tarvis ühtlasi teatav asi talle selgeks teha, selle kohta laiemat arusaamist luua.

Kõige tähtsam moraalne ülesanne, mis „Lugemise raamatul“ näib olevat, on religioositeedi kasvatamine. Usulise sisuga tükkisid tuleb mõlemas jaos palju ette. Ka on hea arv piiblisalmisid raamatusse võetud. — Nende tükkide kohta võiks tähendada, et nendes see abitumale omane patukahetsemise toon puudub, mis õige tihti usulise sisuga raamatute iseäraldus on.

„Lugemise raamatust“ paistab üleüldse elurõõmus toon välja. Mõte, et maapealne elu kaduv on, et surm inimese tegevuse siin lõpetab, ei anna mingi põhjust maapealse elu põlgamiseks, ei too enesega ühtegi musta, kurba mõtet. Kõige selgemini avaldavad seda mõtet rahvalaul „Laul ja mure“ ja Koidula luuletus: „Üürikene“.

Kõlbusealistest küsimustest iseäraldi räägivad päätükid: Valmid, Kuda külv, nõnda lõikus, Vanemad ja lapsed, Ligimese armastus. Nendes ettet oodud mõtted on juba pealkirjadega ära tähendatud, nii et nendest pikemalt rääkida ei maksa. — Karskuse üle on ainult kahes paragraafis juttu.

Peale religioositeedi on raamatu kõige tähtsamaks iseäralduseks isamaalsus, isamaaline vaimustus. Et noressoos armastust oma maa ja rahva vastu äratada, seks toob Jskobson esite kirjeldusi meie isamaa, tema rahva looduse üle, tutvustab lugejat nii hästi Eesti muinasajaga, kui ka ajaloolise minevikuga. Peale geograafiliste ja ajalooliste kirjelduste meie kodumaa üle toob Jakobson hulga isamaalisi luuletusi Koidula, Kuhlbari ja teiste poolt, nii sama rahvalaulusid ja kohtasid Kalevipojast. Nende otstarve on otsekohene patriootiliste tunduste äratamine, mis tegudele ja tööle isamaa kasuks peab viima. Milles see tegevus peab seisma, seda näitab Jakobsoni enese kirjutatud lugemisetükk: „Meie kolmekordne kevaderõõm“, mille lõpp nii käib: „Tehkem siis nüüd, et meie oma priiuse nime ka õigusega kanname! Harige hoolega oma vaimu, et meie mõistus selgeks ja meie silmad lahti saaksivad, et see kevade meie rahvaelus igaveseks kevadeks jääks!“

Õige palju palasid on loodusekirjeldustele pühendatud. Nendes püütakse huvitust looduse nähtuste ja elu tähelepane-

miseks äratada, looduse ilu tunda mõistma õpetada ja armastust looduse vastu äratada. Selle kõrval tuuakse aga suur hulk teadmisi mitmesuguste loodusteaduste aladelt. — Loodusest ja taimedest leiavad need iseäralikku tähelepanemist, mis põllumehele tähtsad on. Ka põllutöö algusõpetustega tutvustab Jakobson lugejat.

Terve rida päätükkisid on võõraste maade, nende looduse ja rahvaste kirjeldamisele pühendatud. Ühtlasi tuuakse teateid ka nende ajaloo kohta.

Esimeses jaos on päätükk: „Inimeste tarkus“, milles lugejaid inimese materjaalse kultuura ja tehnika edenemise peamomentidega tutvustatakse.

Ka astronoomilisi teadmisi pakutakse selles raamatus. Esimese jao lõpus on päätükk: „Taeva laotus,“ milles päikese süsteemist ja taeva tähtedest üleüldse lühikene seletus antakse.

O. W. Masingi „Lugemised maailmast“ (II. jaos) ja Saksa keelest tõlgitud tükk: „Loodasjad ja Looja“ (I. jaosse Kunderi poolt juure lisatud) püüavad üleüldist religioös-filosoofilist ilmavaadet põhjendada. Masingi kaheksas „Lugemises maailmast“ räägitakse inimese hingest, selle omadustest ja inimese elu eesmärgist, muidugi, usulisest seisukohast väljamins. Tükk: „Loodasjad ja Looja“ kordab seda vanaaegist mõtet, et nii nagu kell ilma uurmaakrita iseenesest saadud ei või olla, nii sama ka imelikul ja toredal maailmal üks Looja on.

Kui meie maal tütarlaste koolisid hakati asutama, kirjutas Jakobson ka nende jaoks lugemise raamatu, „Helmed“ (1880), Selle raamatu esimene trükk ei ole praegugi vist veel müüdud. Selle raamatu kirjutas Jakobson siis, kui tal palju muid toimetusi ajalehe väljaandmises ja mujal oli, nii et ta seda ei saanud nii hoolikalt kokku seada, kui endiseid kooli lugemise-raamatuid.

„Helmedes“ on teaduselist materjali koguni vähe, selle eest aga palju rohkem tükkisid, kus naisterahvastest ja nende tööst ja talitustest räägitakse. Raamatu sisu üle annavad temas oleva viie päätüki päälkirjad õige selge pildi. Need on järgmised: „Ema hõlmas ja isa majas“, „Õues ja aias“, „Perekonna ja ligimeste seas,“ „Metsas ja põllul“ ja „Vanaema targad jutustamised“.

Naisterahva ideaali kujutab Jakobson tükis: „Tiiu, üks õige lasteema ja majapidaja“. Tiiu on oma seisusega rahul, jumalakartlik, loodusearmastaja, sõprade vastu lahke, kokkuhoidlik, töö- ja korraarmastaja, tubli majapidaja. Ehk ta küll usklik on, siiski käib ta ainult korra kuus kirikus, et sealt seda värskemaid ja sügavamaid muljendid saada.

1868 a. andis Jakobson „Väikese geografia“ välja, mille

jaoks ta ka hiljem „Kooli atlassi“ parandas. See raamat tõi, nagu kõik selleaegsed geograafia õperaamatud, eneses tubli suure geograafilise nomenklatuuri. Nimed on nii kirjutatud, nagu nad välja räägitakse, ainult inimeste nimede järele võetud koha nimede õigestikirjutus jäi muutmata. Seda raamatud tarvitati mitmel pool kuni koolide venestamiseni.

1878 a. ilmus Jakobsoni sulest „Saksakeele õperaamatu“ esimene jagu, mida praegugi veel mõnel pool tarvitatavat. 1890 a. parandas selle raamatu teise trüki P. Org. 1905 a. ilmus Mattieseni juures neljas trükk.

Raamatu eeskõnes arvab Jakobson, et mehaaniliselt võõrast keelt ära õppida ainult siis võimalik olla, kui emakeele rääkimine ära keelatakse. See keeld aga sünnitab vaimlise edene-  
mise kängu jäämist, millel väga kurvad tagajärjed on. Selle ütluse tõsidust illustreerida meie linnad oma saksakeeliste algkoolidega, mis uulitsahulgusid kasvatavat. Niisuguse saksa-keelse õpetuse kohta ütleb Jakobson: „Kus võimalik ei ole õpetust Saksa, kui ka igas muus võõras keeles meie rahva-  
koolides nii viisi anda, et see ühtlasi ka vaimu hariv oleks, siis parem ei peaks seda mitte antama“.

Ka muusika põllul tegi Jakobson oma jao tööd. Muu-  
sakalisest vaimust tema isa kodus rääkisime meie juba enne. Ta ise tundis helikunsti tähtsust sügavasti. Omas luutesuses: „Muusika“ nimetab ta teda „Suure Taadi tütreks, taevast ilma ilmunud neiuks“, kes inimese elulaeva juhib „läbi maa ja taeva“.

1869 a. andis Jakobson „Vanemuise kandle hääled“ I välja. See noodiraamat ilmus esimeseks Eesti laulupiduks. Ta sisaldas kogu meestekoori laulusid. Tõine jagu „Vane-  
muise kandle häälest“ ilmus a. 1872.

Esimese jao eeskõnes jutustab Jakobson Fählmanni järele Vanemuise laulmisest ja tema lahkumisest. Ainult mõni laulik kuulda veel tema häält, kuid neid ei tahta Eesti pojad mitte kuulda võtta, sest et neil „võeral vaenul ja viisil valatud sortsi-  
puhtused ikka veel armsamad on, kui oma enese kallid laulud „Eesti metsa kohinast ja Eesti vägevate meeste tegudest“. Lõpeb eeskõne, mis üks tulisematest rahvuselise muusika kihutusekirjadest Eestis on, Hurti küsimusega:

„Ausad ajad, ilusamad ilmad,  
muistne kuulus laulupõlv,  
millal näevad teid kõik Eesti silmad,  
millal lõpeb laulutalv?“

Pea ühel ajal „Vanemuise kandle häälte“ II. jaoga ilmus „Rõõmus laulja I“, milles „Kooli lugemiseraamatu viisid sees

olivad. Viimane kogu lauluviisid olevat Jakobsonil trükkimata jäänud, kuidas Eisen „Tähtsates meestes III“ teatab.

Ehk Jakobson küll palju muusikalisi töid välja ei annud, oli nendel siiski oma tähtsus. Nendes olivad lihtsad, kuid siiski ilusad lauluviisid, millest praegugi mitmed rahvasuus kõlavad. Suurem hulk viisid on Soome ja Eesti viisid, kuna vähemal määral Saksa, veel vähem teiste rahvaste viisid ette tuleb.

Kuid mitte üksi rahva vaimlise kultuura tõstmiseks ei teinud Jakobson tööd. Ta teadis, et see ilma materjaalse kultuura edenemiseta kõrgele tõusta ei või, et materjaalse kultuura väljaarenematus vaimlise elu edenemisele teatava piiri paneb, millest raske on üle saada. Sellepärast tegi ta ka materjaalse kultuura tõstmise heaks tööd. Ta andis välja paari kirja laevasõidu üle ja terve rea raamatuid põllutöö kohta.

1868. a. ilmus lätlase C. Waldemari ainetel broshüür „Meie kaubalaevavägi Läänemeres. Hea nõuu, kuidas teda korda saada“. Jakobson räägib siin „vanast eesti merevaimust“, mis aga nüüd ennast liiga vähe avaldada. Siis räägib ta sellest kasust, mis korralik mereasjandus tuua võiks. Ta hindab võimalikku puhast kasu 9 miljoni rubla peale. Niisuguse rikkuseallika tarvitusele võtmist loeb ta päris „isamaaliseks“ kohuseks.

A. 1879 ilmus uus laenuasjanduse edendamise kihutuse kiri: „Meie laevamehed“. See kordas peajasjalikult endisid mõtteid, kuid pani neid rannaelanikkudele enam vähem südame peale.

Need kirjad ei jäänud tagajärjeta. Nad aitasivad suurel määral „Linda“ laevaseltsi asutamiseks kaasa, suurema rahvahulga seas huvitust mereasjanduse kohta äratades.

Põllutöö üle kirjutas Jakobson põhjalikuma juhatuse („Teadus ja Seadus põllul“) ja andis mitu oma põllutöösulist kõnet trükki.

Raamat „Teadus ja Seadus põllul“ ilmus a. 1869 Peterburis esimene jagu, kuna teine ilmumata jäi, sest et esimesele liiga külmalt vastu tuldi. Jakobson ise kirjutas pärastpoole, et tema oma raamatu trükkimise peale 1000 rbl. olevat kulutanud, kuna 5 aasta jooksul neid kõigest 100 rubla eest müüdüd.

Seda raamatut tuleb oma aja kohta väga hästi kokku seatud tööks lugeda. Ta ei too mitte ainult otsekohesid juhatusi põllumehele, vaid püüab neid teaduseliselt põhjendada. Muu seas tuuakse siin esimest korda Eesti keeles geoloogiline seletus meie maakera sündimise kohta ette, mida aga piibli

„loomiselooga kokku püütakse lepitada, seletades, et „loomise-päevad“ terveid ajajärkusid tähendada.

See raamat kannab palju enam ilukirjanduselist, kui teaduselist laadi. Temas on mitu luuletustki ära trükitud. Ta ei taha ainult põllutöö õpetus olla, vaid ühtlasi tuline kihutusekiri. Samal puhul tahab ta ka põllumehe vaimuelu pääle mõjuda, tema vaimlist edenemisejärge tõsta.

Põllutöö tähtsuse kohta räägib Jakobson, et see inimese kultuurilise elu alus olla. Karjakasvatusest põlluharimisesse üleminekuga olevat inimesesoo haridusejärjele alus pandud, mille peal pärastine kultuuriline edenemine põhjeneb. Kus aga n. n. „röövpõllupidamine“ maad võtvat, seal olevat üleüldine elukorra lagunemine ja langemine päevakorral. Kuulsa keemiateadlase Liebig'i arvamise järele olnudki põldude väljakurnamine suure Rooma ja Hispania maailmariikide langemise peapõhjus.

Eestlasi loeb Jakobson iseäranis põlluharijaks rahvaks, kelle viljasigitav maa selleks ka kui loodud on. Kui selle harimist „mõistuse najal toimendada“, võida ta kümme korda rohkem vilja anda, nii et rahval väljarändamiseks põhjust ei olevat. Ta õppigu neid tundmata varandusi tarvitama, mida meie maa eneses peidab. Omades püüdmistes ärgu oodaku ta abi mujalt, vaid toetagu ennast oma vaimujõu ja „õiglase usinuse“ peale.

Põllutöö edenemise kõige tarvilikumaks eeltingimiseks loeb Jakobson sellekohasid teadmisi, mida igas külakoolis õpetatama peaks. Ka peaks meil ülemad põllutöökoolid nende jaoks olema, kes põhjalikumalt oma elukutsele ennast ette valmistada tahaksivad.

Nii sama tarvilikuks peab Jakobson põllumeeste seltside asutamist, mida ta õige soojalt soovitab. Ka lihtsat põllumeeste koooskäämist kiidab ta.

1874. a. ilmus broshüür: „Kuidas põllumees rikkaks saab“ (2 Pärnu Eesti Põllum. S. peetud kõnet). 1876. a. ilmus neid tervelt viis:

1) „Kuidas karjad ja nende saagid meie põllumeeste rikkusehallikaks saavad“ (2 Pärnu E. P. Seltsis peetud kõnet).

2) „Edasi“ (P. E. P. S 5. aastapäeva mälestuseks).

3) „Kes tahab, see mõistab“ (3 P. E. P. S. peetud kõnet).

4) „Eesti hobused“ (Viljandi E. P. S. peetud kõne.)

5) „Anid“ (P. E. P. S. peetud kõne).

Wiimane Jakobsoui põllutöösisuline raamat „Sakala kalender 1880“ ilmus „Sakala“ kinnioleku ajal puudu jäänud numbrite asemele.

Kõik eelnimetatud raamatud toovad peaasjalikult spetsiaalsetusi põllutöö mitmesuguste harude kohta. Siiski saavad nendes mõned enam-vähem tähtsad üldised küsimused puudutatud.

Mitmes kõnes põhjendatakse seda nõudmist, et põllumees kutselist haridust peab saama. Kõige teravamalt on see mõte välja öeldud broshüüris: Kuidas karjad ja nende saigid põllumeeste rikkuserallikaks saavad“.

Siin karakteriseeritakse kõige enne seda, kuidas põllutöö õppimisega sel ajal meil lugu oli ja kuidas selle töö peale „koolitatud linnasaksa“ seisukohalt vaadati. Jakobsoni sõnade järele valmistavat külakoolid meil teoloogia professorid, kuna kihelkonnakoolides Saksa keelt õpetatavat, „nagu meie hobused ja lehmad mõne aasta pärast enam Eesti keelt ei mõistaks“. Edasi toon ma Jakobsoni enese sõnad „koolitatud“ inimeste kohta, sest et nad hästi tabavad on. „Meie koolitatud ei tea“, ütleb Jakoason, kas naerid „puus või maas“ kasvada. Mõni ei tunne varest ka enam, ja kui ta isa käest küsis: „Was ist tas, papa, mis seal of kuusikpoum kisendab karnaks, karnaaks?“ ja isa kostab: „vaata linnasaksa, ei tunne enam varest; selle peale targaste pead kõngutades kostab: „ooh, voi tas ongi need varlekõed, mis saksakeele Raabe nimetatakse, et nad niipalju raibet otsivad!“ Aga seda teab linnasaks küll eesti- ja saksakeeli, mitu naist Saalomonil oli ja mitu täia Egiptuse rahva kallale tulivad, kui Aaron oma kepiga vastu maad löi. Kuidas meie maa lehmadega lugu on, sest ei tea kihelkonnakoolist läbikäinud „linnasaks“ ühtegi jutustada, aga kuidas Varaost unesnähtud lehmad väljanägivad, mis nad söivad ja kui palju neid oli, sest võib ta pikad jutud ehk kas või mitmes keeles rääkida“.

Edasi räägib Jakobson kutseliste põlluteadlaste — instruktorite (kellest meil siis muidugi undgi ei nähtud) puuduse üle. Ta ei taha sellega leppida, et kauges tulevikus mõni neist vahest taevapiirile ilmub, vaid kutsub tuliselt kuulajaid üles iseene eest hoolt kandma. Ta ütleb: „Kui kaua peame aga veel sel kombel puu all kuivanud suuga edasi seisma ja ootama, kuni üks kogemata tuuleõhk mõne õuna meie ette maha raputab? Kas meil omal käsi ei ole seda suurt teadusepuud raputada, kelle üksikud lehed nii mitmest rahvast ja teadusemehest kokku on kantud? See armupalukeste peale ootamine on teotav!“ — Jakobson lubab ise asjale aluse panna ja omas talus piimatalituse kooli avada. Kuid see plaan jäi tal pooleli — surm tuli enne!

Korra (raamatus „Anid“) võtab Jakobson taluelu esteetilise külje kõne alla. Ta seletab, et ilutundmusel põllumehe elus

suur tähtsus on, et ka taluelu esteetilisi nõudmisi täita võib ja täitma peab. See kaotaks ka selle põlguse põllutöö vastu, mida veel praegugi oma jagu „haritud ja koolitatud“ inimeste keskel leida on ja mis sellel ajal palju laialisem, pea üleüldine nähtus oli.

Broshüüris „Edasi“ räägitakse P. E. P. S. aastapäeva avamiseks, et seltsiliikmete ülem püüdmine rahvakasu olla. Seda püüet tahetakse siin usulisest seisukohast põhjendada. Nimelt olevat see püüe Jumala tahtmise järele, kuna kõik töö ja tegevus, mis rahvale kahjuks läheb, kelle liige teatud isik on, ebajumala teenistus olla, sest Jumal olevat ka iga üksiku rahva isa, nagu iga üksiku inimesegi.

Kui me Jakobsoni püüdeid ja soovisid põllutöö edendamise kohta praegustega võrdleme, siis leiame, et neil sisuliselt pea mingi vahet ei ole. Muidugi on nüüdse aja püüded ennast rohkem välja selgitanud. Ka on neil suurem jõud ennast realiseerida, elust läbi viidud saada. Kuid selles ei ole midagi iseäralikku: olivad ju Jakobsoni püüded nüüdiste algidudeks. Et Jakobson juba 40 a. tagasi need sihid üles seadis, mille järele praegugi käiakse, see näitab tema selget ja sügavat mõistust, mis talle meieaia põllumajanduselise elu nähtustes orienteerimise, nende tulevase kujunemise peajoontes ettearvamääramise võimaluse andis.

Selle faktiliseks tõenduseks võiks paljugi asju tuua. Me toome ainult mõne tähtsama. Jakobson soovitab põllumehele seltsidest, raamatutest ja ajalehtedest oma ametit õppida. Nüüd, 40 aasta pärast, ei ole see soov sugugi üleliigne. Jakobson räägib põllutöö koolidest, instruktoritest ja agronomidest — praegusel ajal ei ole meil selles sihis ka palju ära tehtud: põllutöö koolid puuduvad nüüdki. Jakobson soovitab linaharimist maha jätta ja karjakasvatust sisse seada, kuid on põllumehi, kellele seda praegugi meele tuletada maksaks. Jakobson räägib väikeste kohtade asutamisest — nüüdse ajal on see mõte „Postimehe“ meestel päevakorral. Meie võiksimme parallelli Jakobsoni ja nüüdse aja püüete vahel veel edasi tõmmata, kuid seda pole tarviski: on ju meile muidugi selge, missugune suur tähtsus meie esimese põllutöö edenemise mõtte tulise kandja Jakobsoni töö oli.

Kõige tähtsamaks tööpõlluks aga oli Jakobsonil tema ajakirjanduseline tegevus. Siin võis ta otsekohe rahva peale mõjuda, talle juhatusi anda ja teda edasipüüdmisele valmistada.

Kui Jakobson Peterburis isamaalaseks sai, hakkas ta kohe „Eesti Postimehes“ kirjutama (a. 1865). On iseenesest arusaadav, et ta omad esimesed tööd selle aate laialilaota-

miseks kirjutas, mis teda ennast alles hiljuti enese teenistusse oli võitnud, ja mille heaks ta nõnda palavamalt töötab. See oli Eesti rahvuseline aade, Eesti rahvuseline iseteadvus, mida sel ajal rahva hulgas vähe leida oli. Selle aate puudumist seletas Jakobson rahva kurva minevikuga. Käesoleval ajal aga ei tohi seda olla. Keegi ei tohi seda häbi-asjaks lugeda, et ta eestlane on. Jakobson sõitleb valjusti kommet, et iga inimest, kes lihtrahva hulgast kõrgemale tõusis, „saksaks“ nimetati. Niisugune kadakasaksus, kus vahet ei tehtud seisuse ja rahvuse vahel, sünnitas Jakobsonile kõige suuremat meelepaha (E. P. S., 1866).

Et rahvas teaks, kes ta on, kes ta lähemad sugulased on, toob Jakobson E. P. 42, 1866 seletuse Ural-Altai keeleseksi üle. Eesti keel on üks oks sellest suurest puust, mis omad oksad kaugele üle mitme maa laiali laotab. Suure puu oks võib ainult siis ära kuivada, kui ta ennast ussidele toiduks annab.

Et see oks tugev võiks olla, selleks on tarvis, et tal toitvaid jõudusid küllalt oleks. Eesti rahval ei pea mitte üksi tugev põllumeeste „seisus“ olema, vaid ka kõik muud „seisused“. Iseäranis tuleb õpetatud mehi au sees pidada, sest need on „nurgakivid, mis kõige rahva ajaliku elu maja üleval hoiavad“. Meestel, kellel mõistust peas on, on Eestis palju tööd, sest nii mitu teadust, nii mitu põldu on meil harida“. (E. P. 51, 1869).

Et eestlastel kergem oleks oma kultuurat luua, selleks soovitab Jakobson soomlastega, meie lähemate sugulastega ligineda, seda vaheseina maha kiskuda, mis meid lahutab. Soome rahvast ja keelt austab Jakobson väga. Ta ütleb, et Soome keel rohkem „säädivat mõistust ja sünnitavat elu“ ülesnäitavat, kui kõik teised Altai seltsi keeled (E. P. 26, 1866).

Eesti ja Soome rahvast võrreldes leiab Jakobson, et nad üheväärilised oma suure laulurikkuse poolest on. Kuid ainult selle poolest. Muidu on meil veel palju õppida, enne kui meie soomlaste ligi jõuame, sellepärast et nendel suur kirjandus on, milles kõrgeväärtuselisi töösid leidub, ja et nende kõrgemates koolides „kõiksugu tarkused“ Soome keeles saavad õpetatud (E. P. 26, 1866).

Wäga õigesti hindab Jakobson Soome keele ja kirjanduse tähtsust meie tulevase kultuuralise edenemise kohta, Ta ütleb: „Soome keel ja soomlaste kirjad saavad meile ükskord tõesti kallikspeetud hallikaks saama, kust meie sagedasti hääd õpetust ja uusi mõtteid saame leidma ja oma keelt puuduvate sõnadega täiendama“ (ibid.). Et Soome kultuura ka nüüd



meie oma peale võiks mõjuda, selleks soovitab Jakobson soomlastega „vaimu poolest ikka enam ja enam ühtesulada“, „vaimutöös üks rahvas püüda olla.

Et Eesti rahva iseteadvus nii välja arenemata on, selles on vilets rahvaharidus suurelt osalt süüdi. Jakobsoni aegne kord ei olevat mineviku viletsast katekismuse tuupimise koolist kaugel. 1869. a. väljarändamise tuhin põhjusid seletades tuleb Jakobson otsusele, et siin võimata viletsate majanduseliste elutingimiste kõrval just rumalus suurt on mänginud, mis aga koolide seisukorra vili oli. Kui 700 sel ajal olevast koolist 50 maha arvata, siis ei jäävat pea midagi järele! Õpetatavat nendes „natuke mõistuseeta lugemist, katekismuse viie peatüki päheõppimist, mõnda piiblitlugu ja lauluviisi, see on kõik“. Viljandi koolides olevat kahe klassi peale 29 usuõpetuse tundi nädalas, peale selle veel kirikulaulmine ja 20 tundi uue testamendi lugemist. Jumala sõna ei tehtavat sel viisil mitte armsaks, vaid läilaks. Inimesed ei käia ega elada mitte enam nõnda, „kuidas inimesed peavad käima, kes Jumalast loodud kauni maailma sees elavad, vaid kus tehakse, nagu oleksime ju poole kehaga taevas ja nagu ei oleks meil ühtegi ülemat ja kaunimat tööd, kui maailma porioiduks ja hädaoruks sõimata“. (E. P. 21, 1870).

Niisuguse koolide seisukorra tagajärjeks loeb Jakobson eel nimetatud rumalat väljarändamise tuhinat, kus tihti arvati, et Kaukasus Narva taga olevat ja sinna paari päevaga võida jõuda jne. Ka laialine ebausku, looduse nähtustest arusaamatus, nende kartus ja imedeusk olevat hariduse puuduse tagajärjed. Nii sama on endise „haridusetöö“ vili selleaegne arusaamine kooli tähtsusest, mida Jakobson järgmiselt karakteriseerib: „Vanal ajal ei olnud koolisid kuskil, ja meie vanemad sõivad sedasama tükki leiba, kui meie, miks neid nüüd tarvis on? Ega see kellegi kõhtu täis ja kedagit õnsaks ei tee? Maailma tarkus on meie ees jõledus ja Jumala sõna — noh, miks sellepärast targad koolmeistrid tarvis on, seda avaldab Jumal just nende väetimatele ja rumalatele“. (E. P. 3, 1866).

Vanad vaated rahva kooli peale peavad muutuma. Kooli tähtsus peab rahvale ära seletatama ja kool talle armsaks tehtama. Seda arvab Jakobson kõikide haritud inimeste, iseäranis õpetajate kohuseks. Sellega, kui rahvas oma koolide eest hoolt kandma hakkab, näitab ta, et ta tõepoolest vaba rahvas on, sest selleks võib ainult niisugust rahvast pidada, kelle head koolid on (E. P. 31, 1868).

Meie rahvakooli otstarve peab olema: õigeid oma isamaad armastavaid riigikodanikke kasvatada (E. P. 22, 1866).

Usuõpetust peab koolis nii antama, et „mõistus ja meel ühte viisi äratud ja toidetud“, et „ristiusu õigused äratuntud, mitte üksi ustud“ peavad saama, et meie üksi ei tea, mis, vaid mikspärast meie usume. Ususundmus kadugu! (E. P. 22, 1866).

Koolis peab peale usuõpetuse ka „ihulikku tarkust“ õpetatama. Iseäranis rõhku paneb Jakobson looduse teaduste peale, mida ta külakoolis tingimata tarviliseks arvab, kuna kihelkonnakoolides ka füüsikat, geomeetriat ja ajalugu õpetatama peaks. Looduse teadust õpeaineks võtta soovitades toetab ennast Jakobson pühakirja põhja peale. Ta ütleb, Jumal ise nõudvat, et inimesed tõe tundmisele pidada tulema. See aga olla võimata ilma mõistuse harimiseta, ilma enese silmaringi laiendamiseta.

Looduse õpetuse eesmärk peab olema Jumala tundmist tema loodud asjadest õpetada. Jakobson ütleb: „Ükski muu ilmalik õpetus ei või meie meelt sellepärast nõnda karastada, seletada ja puhastada, kui loodud asjade õpetus. Kes seepärast seda asja arvab koolis ilmaaegu ehk kahjuliku olevat, sellel on ehk kivine süda rinnus, ehk tal on peaaegade asemel saeprügi peas“. (E. P. 3, 1866). Tõiseks peab looduse teaduse õpetamine ebausku ja looduse nähtuste kartust rahva seas kaotama.

Jakobson arvab, et koolide seestpidine elu vaba peaks olema, riigivalitsusel peaks ainult koolide ülem järelvaatamise õigus olema. Kool ja kirik peavad üksteisest lahus rahulikult kõrvu käima, kuna kiriku vald usk, kooli vald aga kõik teadused on. Kool ja kodu peavad käsikäes käima (E. F. 30, 1870). Rahvas peab ise koolielust osa võtma, ise koolivane maid valima, kes õpetajaga ühes kooliõpetaja ametisse valivad. Kooliõpetajatel peaks vabadus olema oma vahel konferentsisid pidada (P. P. 43, 1870).

Jakobson, kui tubli kasvatusteadlane, sai väga hästi aru, et kool üksi kõike kasvatustööd ära teha ei jõua, kui sellele kodus alust ei ole pandud või kui seda koguni vale alusel tehtud on. Ühtlasi teades, et rahva kodune lastekasvatus mitte kõrgel järjel ei seisa, arvab Jakobson tarviliseks ka selle peale rahva tähelepanemist juhtida („Emaarmastusest“, E. P. 19, 1866).

Nii hästi kodust kasvatust kui ka koolide tööd silmas pidades räägib Jakobson sellest, kui kõrgele „rahvakasvatus“ rahva vaimuandeid viia võib ja missugune tähtsus temal on (E. P. 8, 1867). Esimese küsimuse peale vastates ei näita Jakobson seda absoluutpiiri, kui kõrgele rahva vaimuanded harimise läbi tõstetud võivad saada, vaid tähendab selle peale,

et iga üksik põlv mineviku varandustele oma osa juure lisavat, mille tagajärjel rahvaharidus ühte lugu kasvama ja edenema pidavat. Seal, kus tõusmist ei olla, sündida loomuvastased asjad ja Jumala seadusi tallatavat jalgade alla. Häda nendele, kes selles süüdlased on!

Rahva kasvatusel on Jakobsoni arvates õige suur tähtsus. Nimelt loob tema „uusi aegasid“. Need ideed ja püüded, mis vanem põlv rahvast välja töötas, leiavad enam-vähem täielisemat elusse läbiviimist ainult noorema põlve juures, kes juba lapsest saadik nende õhukonnas on elanud, kellel nad sellepärast enam „lihasse ja luusse“ kasvanud on, kui vanadel. Pealegi on vanade töö noortele juba tee nende ideede läbiviimiseks tasandanud (ibid.).

Jakobsoni kirjad koolide üle leidsivad eneses avaldatud julgete ja vabameeliste mõtete pärast palju vastuvaidejaid, iseäranis vaimulikkude ringkonnast. Jakobson omalt poolt vastas jälle neile, ja nii sündis E. P. veergudel sulesõda, mis selle poolest huvitav on, et ta meid lubab tuttavaks saada Jakobsoni vastaste laialise ringkonna vaadetega.

Esimene vastukiri tuli Jakobsonile Pärnu õp. Bergvitzi poolt (E. P. 7, 1866.). Selles seletatakse, et „Peterburi sõbra“ kiri püüdmist avaldada, „meie rahvast enam Jumala sõna ikke alt peasta.“ Soovitatakse „Peterburi sõbrale“: ärgu ta jumalasõna aedu nii madalaks arvaku! Jakobsoni seletuse peale, et tarkus uhkeks ei teha, arvab õp. Bergvitz, et „meieaja targad oma pisku teadmisega iseennast täis“ olla, jumalasõnast pea midagi ei hoolivat, pealegi tahtvat nemad veel „kõige maailma parandajad“ olla! Ka „Peterburi sõber“ olevat kargamise armastaja, ta tahtvat oma tulise kõnega uutes külakoolides kes teab mis ilma asju õpetada. See aga langevat, kes jumalasõna vastu hakkavat. — Õpetaja Bergevitzi ei laida just loodusteadust, kuid loeb usuõpetust nii palju tähtsamaks, et selle suurt õpetundide hulka milgi tingimisel vähendada ei võidavat. Usk, mitte mõistus, olevat rohi ebausust vastu. Edasi ütleb Bergevitzi: „Need kõned patust ja maailma porist ja palvest ja maailma meelest jõleduseks arvatud risti löödud Kristusest on ometigi orjapõlve ajal meie rahvast üksi veel rõõmustanud ja Issanda rahvaks hoidnud, aga viisika ja keeletundmised seda küll mitte ei oleks võinud“. Ironiseerides lõpetab Bergevitzi: „Ma olen aga valmis, iseennast rumalate kirjasse panema ja kui ärakõlvatu koolmeister ametist lahkuma, kui keegi ilma taevatarkuse ja alanduse kahjuta mõistaks minu kihelkonna koolid Peterburi sõbra soovimise järele sääda“.

Selle kirja peale ei tulnud Jakobsoni poolt vastust. Nii jäi seda korda vaidlemine soiku. Suurem sulesõda tõusis aga siis, kui Jakobson E. P. 21, 1870 oma tulise tüki väljarändamise tuhina ja selle põhjuste üle avaldas.

Vändra õpetaja Hörshelmann ja hulk selle sama kihelkonna kooliõpetajaid püüdsivad Jakobsoni süüdistusi, et liiga palju usuõpetuse tundisid koolides olevat, ümber lükata, seletades, et Jakobson liialdanud olevat. Ka nemad soovivad, et rahvaarmastus kooli vastu kasvaks, et koolid paremini korda seataks, kuid õpeplaani muutmisest ja usuõpetuse tundide vähendamisest ei räägi nemad sõnagi (E. P. 27, 1870).

Vastuseks Hörshelmannile seletab Jakobson, ta ise olevat oma silmaga seda näinud, millest ta kirjutanud. Ka olevat talle palju kaebtusi Peterburisse saadetud selle sooviga, et tema neid Vene lehtedes avaldaks, kuid üks Peterburi õpetaja soovitanud neid asju enne Eesti lehtedes läbi harutada (E. P. 28, 1870).

Keegi W. N. süüdistab Jakobsoni (E. P. 25, 1870), et tema ev.-luth. puhta usuõpetuse vastu õpetavat ja umbrohtu külvavat, mida seni veel ei olevat tehtud. Nüüd, paraku, püüda juba valemim oma õhku rahva südamesse puhuda! Omas teises kirjas, mis Jakobsoni vastuse peale ilmus, arvab W. N., oleks hea, kui Jakobson „mõistlikumal viisil armastuse vaimuga“ püüaks asju parandada, aga mitte peaga läbi seina tungida. Ka jätku ta „ilmaasjata tühised sõnade riidlemised“ kõrvale (E. P. 30, 1870).

Jakobson vastab temale paar numbrit hiljem: „Ja mis nimetab W. N. „tühiseks sõnade riidlemiseks?“ Tema ehk arvab meie rahvale üksi seeläbi abi saata, kui rahva eest kangesti palvet teeb. Noh, hea ka, jää ju oma mõtete ja selle väikse rahulise elu juure, mis sellel teel omale on leidnud. Mina sest üksi meie rahvale küllalt ei arva, ja pean sellepärast ka edespidi oma raskemat võitlemiseteed edasi käima, olgu mul küll sääli mõnikord enam vaenlasi ees, kui „kiva katuse peal“.

Üleüldise otsuse nende mõtete üle, mis vaidlemisel tema vastaste poolt avaldati, võtab Jakobson E. P. 28, 1870 kokku. Ta arvab, neist vaidlustest võida kahte asja õppida:

1) „Meie maal on mehi, kes Eesti rahva alamat-sugu iga-pidi pimedas soovivad hoida, et temal mingil viisil võimalik ei oleks üle omamaa piiri vaadata, ehk teadust saada, mis enne meid on olnud ja mis veel mujal maadel on“.

2) Meie koolides on saksastamise vaim olemas, mida mitmelt poolt veel kasvatada soovitakse, et sel teel eestlasi

ümberrahvustada. See avaldab ennast saksa keeles ja meeles õpetamises, iseäranis kihelkonnakoolides.

E. P. 36, 1870 toob Jakobson P. E. H—le, kes arvab, et meie maal ühtegi meest ei olla, kes rahvast pimeduses tahta hoida, järgmised faktid:

1) Õp. M. keelanud „Kooli lugemise raamatu“ tarvita-  
mise ära.

2) Keegi tõine õpetaja ütelnud Jakobsoni „Väikse geograafia“ kohta: „Niikaua kui mina õpetaja olen, ei tohi minu lubaga ükski Jakobsoni raamat siin kihelkonnas laiali saada laotatud“.

3) Keegi talupoeg läinud õpetaja käest nõu küsima oma poja pärast, kes studeerima tahtnud minna. Õpetaja vastanud: „Mis studeerida lasta! Et pärast meie kaela peale hakkab käima, nagu nüüd C. R. J. Postimehes teeb! Minul ei ole sinuga tegemist“.

C. E. H—le., kes E. P. kirjadest neid ei leia, kes Eesti rahvale pimedust soovivad, ei tea Jakobson mingi nõu anda. Ta toob ühe sakslaste kaebtuse, mis küll „inter parietes“ (seinte vahel) avaldatud saanud, sellepärast, et ta niisugune olnud, „das estnische und lettische Ohren noch nicht vertragen“ (mida eesti ja läti kõrvad veel ei kannata), nimelt et ka selleaegsed kooliõpetajad hirmus ilmalikud olnud, nad keelanud rahvaste ühtesulamist! (E. P. 44, 1870).

Ümberringi valitsevat obskurantismust ja saksastamise püüt silmas pidades hüüab Jakobson: „Kui meie rahvas ise ei hakka suure hoolega paremat ja ülemat kooliõpetust nõudma, ja kui meie vallavalitsused seda asja tulisema vaimuga oma hoole ja ülevaatamise alla ei võta, siis ei ole mul mingisugust lootust, et meie rahvas praeguses priiuses kaua saab jõudma püsti seista“. (ibid.)

Kuid mitte ainult kooliasjade viletsat seisukorda ei loe Jakobson rahva elu tagasikiskujaks. Ta märkas ka rahva kurjema vaenlase, alkoholi tegevuse. Selle rahva elujõu halastamata röövijale astub Jakobson tuliselt vastu. Ta pühendab selle küsimuse arutamisele kolm artiklit (E. P. 7, 8, 10, 1870).

Alkoholi hävitavat mõju kirjeldab Jakobson õige elavates värvides ja kutsub tuliselt rahva üles selle „põletava vee“ vastu sõdima, mis „võerad oma kasuks ja meie hukatuseks“ siia on toonud. Jakobson hüüab vaimustatult: „Pühi raudse käega kõik see paha oma seest välja, mis sind keelab edasi jõudmast ja sinu õigusega oodatud tulevikku kätte saamast. Saagu see aeg pea tulema, kus sinu seas joodikud niisama haruldased saavad olema kui muud hulgused ja kurjategijad!“

Nii tuliste sõnadega teeb Jakobson selles tükis karskuse kihutusetööd, kuna järgmises numbris ette pannakse karskusemõtte läbiviimiseks kõrtsisid „reformeerida“: temast viin ärajätta ja kõige paremat korda temas pidada, nii et rahvas lõbusasti seal aega võiks viita! Kõrtsimees peaks ajalehti lugema, „politikamees“ olema, kes rahvale ilmas sündivatest asjadest pajatada teaks. Meid sunnib see ettepanek imestama, kuid asja lähemalt tähele pannes näeme, et Jakobsonil oma moodi „õigus“ on. Ta rehkendab nimelt inimeste tarvetega seltskonna järele. Kuna talupojal muud seltskonda sel ajal ei olnud, kui laadad ja kõrtsid, ja ka lähemas tulevikus teist moodi seltskonna tekkimist ette näha ei võidud, arvas Jakobson, et kõrtside, kui kooskäämise kohtade vastu võitlemine asjata, pea kahjulik on, sest et ta inimest teistest eranema sunnib. See on, jääb ainult üle kõrtside halva külje vastu sõdida, neid endid alles jättes.

Muidugi ei olnud sellel Jakobsoni ettepanekul mingisugust tegelikku tagajärge: oli ju täitsa võimata mõisnikkude kõrtsisid, millega rahvalt võimalikult rohkem raha välja pressida taheti, niisugusteks kõlvulisteks rahvamajadeks ümber muuta.

Jakobson käsitas E. P. ka keelelisi ja kirjanduselisi aineid. Siia tulevad lugeda nimelt tema vaidlused uue kirjaviisi pärast, raamatute arvustused ja paar tähtsuseta luuletust.

Oma esimesed kirjad E. P. kirjutas Jakobson vanas kirjaviisis. Kui Kreutzvaldi ja teiste poolt Ahrensi põhjendatud uut Soome kirjaviisi tarvitama hakati, lõi ka Jakobson kohe selle poolehoidjaks. Juba 1866. a. lõpul soovitas ta E. P. uut kirjaviisi tarvitusele võtta. Pärastpoole hakkavad tema tükid uue kirjaviisis ilmuma, ehk küll E. P. veel vanas trükiti.

Kirjaviisi küsimus sünnitab, nagu kooliküsimusgi, sulesõja, kus kõiki pidi uuele kirjaviisile vastu püüti olla. Pühakiri ja kõik seni ilmunud raamatud olla vanas kirjaviisis. Rahvas ei mõistvat uue kirjaviisi järele lugeda, ja selle mõju all minevat rahva vaimline elu, iseäranis pühakirja tundmine ja austamine, tagurpidi. Keegi annab tubli nõu, vanale uut juure lisada! E. P. 12, 1867). E. P. 33, 1869 loeb Jakobson üles, kes uue kirjaviisi vastased olla: 1) sakslased, 2) rumalad eestlased ja 3) uhked Eesti koolitatud mehed.

Jakobson on E. P. kolm arvustust avaldanud.

E. P. 29, 1867 toob Koidula „Emajõe õöpiku“ arvustuse kuna suurema hulga sel ajal ilmunute luuletuste kohta tähendatakse: „Kahju et sandi salmikutega saapaid ei või tallutada,“ leiab „Emajõe õöpik“ Jakobsoni poolt kõige soojemat soovitus. Temas olla „eesti viisid eesti südame sügavusest väljakeenud“, — „ja kui su süda neid lugedes valjumine ei

löö, su rind rutemini ei tuksu, siis ta seda millalgi ei tee“. Lauludele kuulutatakse nii kauast tulevikku ette, kuni Eesti-keel kõlab.

Raamat „Evangeliiine“ leiab ka lahket vastuvõtmist (E. P. 32, 1870). See oli nimelt üks peatükk kuulsast Beecher Stove, „Tomi onu onnikesest“. Sellest arvustusest võib näha, kui sügavale mõte isamaast Jakobsoni hinge oli tunginud. Amerika neegrite vabastusesõjast rääkides ütleb Jakobson: „Need inimesed võisid oma isamaa auu ja musta neegri orjade priiuse eest surra, mis oled sina oma eesti vendade priiuse heaks teinud“?

E. P. 49, 1867 arvustab Jakobson karedalt kolme ärilise otstarbega välja antud viletsat tõlget Saksa keelest. Ühtlasi seab ta üleüldised nõudmised ümberpanekute kohta üles. Peab tõlgitama kõige paremat, mis võõrakeelses kirjanduses on. Tõlkija peab mõlemid keeli hästi mõistma, peab võõrakeelse raamatu „iseäralist ilu ja hädust nii hästi sisu kui ka koore poolest“ tundma ja seda mõistma tõlkes avaldada, nii et sellest midagi kaduma ei läheks.

Kui Jakobson „Eesti Postimehes“ kirjutama hakkas, oli ta Jannseniga heas sõbruses. Viimane nimetas teda „Peterburi sõbraks“, „küla sõbraks“ jne., ja lisas omalt poolt Jakobsoni kirjadele sooje soovitusõnu sissejuhatuseks. Vaidlused ja tülid aga, mis pärastpoole tõusivad, ei meeldinud Jannsenile sugugi. 1870. aasta sulesõda väljarändamise põhjuste ja koolide üle oli viimane. Pärast seda ilmusivad Jakobsoni poolt veel mõned võrdlemisi rahulikus toonis kirjutatud tükid, kuid siiski panti E. P. väravad vastaste mõju all jäädavalt tema tööde eest kinni. Viimast korda kirjutas Jakobson E. P. 5, 1871.

Pärast seda kirjutas Jakobson mõne aja Saksa lehtedes, peajasjalikult sel ajal vabameelses „Neue Dörptsche Zeitung’is“.

1876. a. avaldas ta selles lehes omad kirjeldused Soome reisist (hiljem ilmusivad nad ka „Sakalas“). Järgmisel aastal kirjutas ta meie rahvakoolide küsimusest, meie koolisid Soome omadega võrreldes. Ta küsib: „Millal saame meie Liivimaal nii kaugele, et kogukonnad selles võistleks ja selles oma suuremat uhkust näeks, kelle kool ilusam ja paremini korda seatud on?“ Koolis õpetatavatest asjadest rääkides paneb Jakobson muidugi suurt rõhku looduseteaduse peale, kuna ta mitme keele sunduslikku õppimist laidab. Ta nimetab, et see ainus juhtumine Europas olla, et 2—3 talve jooksul rahvakoolis kahte võõrast keelt sunduslikult õpetatavat, nagu seda sel ajal siin mõnes kohas ette tuli (N. D. Z. 5, 6, 50, 1877).

Iseäranis suurt rõhku paneb Jakobson nendes kirjades käsitöö õpetamise peale koolis. See peab meie noortsugu töökusele kasvatama, tööd armastama õpetama. Huvitav on näha, et Jakobsoni mõtted ainult nüüd pädagoogilises ilmas suuremat laialilagunemist ja ka osalt läbiviimist leiavad (N. D. Z. 7, 1877).

Peale rahvakooli küsimuse arutab Jakobson Saksa lehtedes kodumaa poliitilise elu põhjuseid. Neid puudutab ta nii hästi omades kirjades Soomemaalt, kui ka Pärnu E. P. S. väljanäitusel peetud saksakeelses kõnes (Jakobsoni enese ütluse järele kolmes Saksa lehes ära trükitud) ja „Asjalikus seletuses „Esti Kirjameeste Seltsi“ asjus“.

„Kirjades Soomemaalt“ räägib Jakobson, kõigil Soome elanikkudel olevat oma kodumaa kallis, nendel ei olewat rahvuselist vaenu enese vahel. Meil aga olewat egoistilised rahvuslisparteilised püüdmised valitsemas. Nii viisi ei võida meie maa mitte edeneda, sest meie jõud kuluda sisemiste tülide ja sekelduste peale ära. Balti rahvaste püüded pidada inimlikkuse, kultuurilisest seisukohast välja minema. See olewat meie sotsiaalne kohus, see toovat ka meile enestele kasu.

Nähtavasti uskus Jakobson, et Baltimaadel pärisrahvad ja sakslased rahulikult teineteise kõrval kultuuritööd tehes võivad elada, veel enam, et nad kõik ühiselt „nende sihtide poole võivad püüda, mis meil elu inimesevääriliseks ja ilusaks teevad“. Oma kõne (Pärnu E. P. S. näitusel), millest need mõtted võetud on, lõpetab Jakobson järgmiste sõnadega. „Ma soovin, et see aeg enam kaugel ei oleks, millal kõik meie maa kolm seisust kaunis kokkukõlas võivad hakata tööd tegema meie kalli isamaa heaks. Hurra selle uue vastastikuse auustamise ja õige vendluse ajajärgule!“ (N. D. Z. 188, 191, 1877).

Huvitava seletuse annab Jakobson „Eesti Kirjameeste Seltsi“ asjus (N. D. Z. 81, 1877). Ta seletab, et Seltsi president eestlane pidada olema, kuid, mitte sündimise, vaid vaadete poolest. Ta avaldab siin kohas jällegi lootust, et lähemas tulevikus kõik meie maa rahva klassid ja seisused loomulikult ja vabalt üksteise kõrval edeneda võida ja et siis ka üks üleüldine nimi rahvuselisi gruppisid ära tähendada võida, nagu Soomeski.

Jakobson nägi pärastpoole isegi, et sakslastega käsikäes käimisest meil juttugi ei või olla. Et ta üleüldse selle mõtte peale tuli, seda võiks umbes järgmiselt seletada. Kahtlemata vaatas Jakobson palju optimistilisema vaatega meie maa poliitilise elu peale siis, kui ta ise veel sellega tegelikult kokku ei puutunud. Pealegi oli Jakobsonil tähtis teada, kuidas sakslaste



poolt nendele mõtetele vastu tullakse. Arvatavasti lootis ta vist ka, et tema sõnad vabameelsemate sakslaste juures vastu kõla leida võiksid.

Jakobsoni enese ajaleht „Sakala“ ilmus esimest korda 11. märtsil 1878, nagu meie seda juba enne kuulsime. „Sakala“ töösihi võis tema väljaandja seniaegse tegevuse põhjal juba ette näha — ja see tõigi lehele hakatusest peale tubli arvu lugejaid, mis pärastpoole üle 5000 tõusis.

See ajajäik, milles Jakobson „Sakalat“ väljaandis oli kõige elavam töötamiseaeg tema elus, elav ajajärk ka terves Eesti rahva edenemise loos. Jakobsoni kaastöölisteks astusid muude seas Dr. Kreutzvald, Dr. Weske ja õp. Hurt.

Viimane aga ütles ennast varsti „Sakala“ kaastööst lahti (Eesti Postimehes 30, 1878), sellepärast et ta Jakobsoni usuiliste vaadete vabadust kannatada ei võinud. Jakobson tegi kindla vahe usu tõsise sisu ja selle välimise külje vahel. Usu kuulutajate vastu ei tundnud Jakobson iseäralikku aukartust, ja seda, et vaimulikud poliitika ja kooliasjades juhtivad osa tahtsivad mängida, ei kannatanud ta sugugi. Hurtil, kui õpetajal, oli võimata sellega leppida, et Jakobson tihti usu kohta käivatest asjadest, nagu piiblisalmide õppimisest koolis jne. ironiseerival toonil kirjutas. Vahe, mis Jakobsoni ja Hurti ilmavaates ja karakteris oli, sundis neid viimaks lahku minema, kuna neid enne isamaa armastus ja soov selle heaks tööd teha ühendanud oli.

Lahkumine Hurti ja Jakobsoni vahel tõi terava sulesõja päevakorrale. Need vaidluse kirjad pani Jakobson pärast Saksa keele ümber ja andis nad välja nime all: „Öffene Antwort der Sakala an das zweite Anklageschreiben des Pastor J. Hurt“. Broshüüri eeskõnes avaldas ta selle mõtte, et Balti ajakirjandus seni üleüldse liiga palju vaimulikkude mõju all olnud, sellest olla aeg ennast vabastada.

„Sakala ilmus täiesti isamaalises vaimus. Iga pidi kuidas aga vähegi võimalik, püüdis ta isamaa ja oma rahva armastust suurendada, seba elavamaks teha. Ta sai aga siiski aru, et vaimustus üksi, ilma tegudeta suurema väärtuseta on. Jakobson ütleb Sak. 33, 1880: „Kõik meie isamaa armastus on tühine, kui meid meie tugev vaim elavale teole ei aja. Kus meie aga tööd ei tee ja tegusi ei avalda, sääl ei või meie ka loota, et viimati võidule jõuame“.

Jakobsoni poliitika siht oli, et Baltimaadel pärisrahvad kõik need õigused kätte saaks, mis sakslastelgi on. Ta ütleb: „Meie vana Eesti vaim ei anna meile enne rahu, kuni meil omal maal ühesugused õigused teistega on“ (Sak. 48, 1880).

Nende eest võidelda tuleb meil vaimliste abinõudega. Jakobson usub kindlasti, et niisuguses „vaimlises võitlemises“ õigus tingimata võitjaks jääb.

Jakobson loeb nüüd võimatumaks miskisugusid kompromissisid sakslastega teha. Järsult ja täielikult lükkab ta Harry Jannseni „baltlaste theoria“ tagasi, mida see „Eesti Postimehe“ veergudel ette tõi. Harry Jannsen läheb sellest seisukohast välja, et eestlane, nii kui ka iga teise rahvuse liige, kõige enne inime ne on. Ta loeb üleüldisnimelisi omadusi ja kohusid rahvuselitest kõrgemaks ja tähtsamaks. Sarnase loogika põhjal tuleb tema arvamisele, et iga Baltimaa elanik esiteks baltlane on ja siis alles eestlane, sakslane või mõni muu. Selle tõttu peab baltlaste kohusid rahvuselitest ülemateks pidama.

Jakobson ütleb selle theoria kohta Sak. 16, 1880: „E. P. arvab, et meil üks Balti rahvas juba valmis on, kelle muutmata oleku eest kui kõige pühama paleuse eest tema kohus võidelda on. Sakala aga ütleb, et kui meie maa oma rahvusi nagu nad praegu on, üheks Balti rahvaks kokku tahaks sulatada ja alal hoida, siis seesugune Balti rahvas see kõige suurem teotus meie ajale oleks“. Jakobson tahab alati kõige enne eestlane ja siis alles baltlane olla.

Ka „Sakalas“ armastab Jakobson tihti seda meelde tuletada, et eestlased Vene keisrite armu läbi vabaduse saanud. Vabakssaamise meeletuletamisega tahab ta rahva meeletolu tõsta, teda sundida oma vabadust oma edenemise kasuks tarvitama.

Jakobsoni seisukoht valitsuse vastu on kõige alandlikum „truualamlus“. Kõige selle eest, mis eestlased seni kätte on saanud, on nad isalikule, armulisele valitsusele tänu võlgu, kelle poolt veel palju head oodata võib. Korra ütleb Jakobson: Ukaaside kogu on nagu vihm taevast, kes vägeva mulla seest kõik taimed päeva ette avaldab“. (Sakala 30, 1881).

Miks Jakobson nii viisi valitsust jumaldas, on aru saadav: oli ju kõigil veel väga hästi meeles, missugune endine sakslaste „valitsus“ oli olnud, kuna Vene valitsuse tegevuse varjuküljed, nimelt venestamine ja muurahvaste ja nende kultuuraelu rõhumine seda korda ennast tuntavalt meie maal ei avaldanud. Pealegi oli siis vabameelse keisri Aleksandes II. valitsusaeg, mis riigivalitsuse usaldamisele suurt toetust andis.

Nii Jakobsoni „väline politika,“ tema vahekord sakslaste ja valitsuse vastu. Omas „sisemises“ politikas ajas ta julge käega sihtisid meie koduse elu korralduseks.

Koolielus nõudis la parandusi, nimelt võõraste keelte õppimise ja ümberrahvustamise püüete kõrvale jätmist, usuõpetuse tundide arvu vähendamist, looduseteaduse ja praktilises elus tarviliste teadmiste õpetamist. Iseäranis suurt rõhku paneb Jakobson tütarlaste kasvatusel ja õpetusel peale, mis sel ajal õige viletsas korras oli. Jakobson saab väga hästi aru, mis naesterahva haridus rahva kultuurilises edenemises tähendab. Ta ütleb: „Kes meie tütarlaste kasvatamist ja koolitamist ei mõista suureks ja kalliks pidada, see ei mõista meie rahva tarvidusi, kes neid aga ei taha suureks ja kalliks pidada, see ei taha ka meie rahva õnnelikku põlve“. (Sak. 2. 1878).

Sak. 14. 1881 avaldab Jakobson soovi, et meie koolid kroonu alla saaksivad. Seda on talle tihti pahaks pandud. Me võime aga julgesti tõendada, et kui Jakobson selle ütluse nüüdsest tähendusest aru oleks saanud, ta seda mitte ei oleks soovinud. Sel ajal ei teadnud aga Jakobson sellest midagi mitesoovitavat oodata. Ta lootis kindlasti, et kroonu ülevaatuse all koolid paremini õitseda võivad, kui Saksa elemendi käes oleva Balti omaväärsuse asutuste all. Kõige viimaks võime Jakobsoni vabanduseks veel seda ütelda, et tema sõnadel iseäralist tegelikku mõju ei olnud. Oleks ta nad ütlemata jätnud, oleks meil nii sama 1887. a. koolide venestamine päevakorral olnud. Venestuse laene jättis tähele panemata nii hästi üksikute isikute kui ka tervete rahvaste soovid ja tarbed.

Põllumehe elu ja töö pidas Jakobson alati silmas. Oma „klassi seisukohast“ on „Sakala“ õieti taluperemeeste healekandja. Nende eest kannab ta alati kõige rohkem hoolt, kuna talusulaste kohta korra tähendatakse, et need „rohkem palka saavad, kui nad välja jõuavad teenida“. (Sakala 30, 1877).

„Sakalal“ oli igal numbril „Põllutöö lisaleht“ kaasas. Ka päris lehes räägiti palju põllutöö üle. Põllumeeste seltside elu püütakse kõiki pidi edendada, seliskondlikku vaimu põlluharijate keskel kasvatada. Järgmised Jakobsoni sõnad on maksivad nii hästi meie praeguse aja kui ka lähema tuleviku kohta, kuna nad terve meieaegse põllumajanduselise liikumise sihi ära määravad: „Ma soovin, et ikka enam seitslikku vaimu meie sekka asuks, . . . kuni viimaks terve Eesti põllumeeste sugu üheks kokkuhoidjaks seltsiks on saanud. Kui lugu ju nii kaugel, siis ei pruugi meil oma tuleviku kohta ühtegi kartust olla“. (Sak. 5, 1878).

Sak. 8, 1882 räägitakse, et meie põllumajanduselisest kitsikusest ainult suurte talude tükeldamise läbi pääseda võime.

Nii on Jakobson meil Eestis põllutöö põhjalikuks tegemise mõtte algataja.

„Sakala“ poliitikat oleks nüüdsel ajal raske käremeelseks nimetada. Sel ajal peeti aga seda nii julgeks, nii käredaks ja hädaohtlikuks, et talle mitmelt poolt vastu töötama hakati. Kaheksakuine kinniolemine ja hulk protsessisid olivad selle vastutöötamise tegelikud tagajärjed.

Kõige hullemaks sõimu- ja kahtlustamise sõnaks oli sellel ajal „sotsialdemokrat“. Iseenesestki mõista, et seda sõna hästi ohtralt Jakobsoni kohta tarvitati. Kui laialt see sõna seda korda käimas oli, näitavad järgmised faktid. Õpetaja Willigerode olevat ühe sinodi peal ütelnud, kõik Eesti ja Läti seltsid olla sotsialdemokraatlikku vaimu täis. (Sak. 40, 1881). Acad. v. Middendorf leidis, et talurahva „üleliig rutuline rikkakssaamine“ teda sotsialdemokraatiasse viivat. (Sak. 27, 1880). Jakobson omaltpoolt leiab jälle sotsialistilist kihutust raamatukeses: „Viimse päeva märgid“, kus muude koleduste seas ka „sulaste kisendamisest“ ja nende „rõhumisest“ peremeeste poolt räägitakse. (Sak. 30, 1878). Väljamaa poliitikast rääkides leiab Jakobson, et sotsialdemokraatia muud midagi ei olevat, kui „linnavurlede“ pahatahtlik liikumine, mis õnneks meie maale ei ulatavat, sest et meil selle õpetuse kohta vastuvõtlik seltskondlik element puududa.

Sarnastest arvamistest on näha, kui pealiskaudne arusaamine ka Jakobsonil sotsialdemokraatiast ja selle püüetest oli.

Tõiste Eesti lehtedega oli Jakobsonil palju vaidlemist ja tüli. Nende tegevust tähele pannes leidis ta paljugi asju, mis põhjalikku revideerimist tarvitasivad.

Kõige rohkem oli tüli „Eesti Postimehega“, kelle ümber aegamööda kõik Jakobsoni vastased kogusivad. Üksikuid tüliasju E. P. ja Sakala vahel oli palju, kuid kolme nendest võime peaasjadeks lugeda Need olivad Dr. Kreutzvaldi au kallale kippumine Jannseni poolt, „baltluse theoria“ ja Jannseni vaated kuritegevuse peale.

Dr. Kreutzvald kirjutas 1878 aasta kevadel E. P. kirja, milles ta Jannsenilt selgust palus, kes need „lapsed“ olla, kellele „tuletikkusid“ mitte kätte ei võidavat anda, nagu Jannsen seda enne E. P. seletanud oli.

Jannsen ei vastanud õiglaselt, vaid hakkas Kreutzvaldi usulisi arvamisi kahtlustama. Selle peale vastas Kreutzvald juba „Sakalas“. Ta kirjutas, et Jannseni vastuses kõik muud olemas olla, ainult vastus tema küsimuse peale puududa.

Jannseni teguviis andis Jakobsonile kõlbuselise õiguse selle üle oma laitva otsuse avaldada.

E. P. poliitika, mille põhjusemõtteks tasa ja targu edasi-nihkumine oli, tõi ühte puhku asju harutamiseks päevakorrale. Kõige teravam lahkumine tuli kuritegevuse küsimuse arutamises. Trükis „Üleliia palju“ (E. P. 33, 1880) kaebab Jannsen kolesuure kuritegevuse laiali lagunemise üle ja leiab selle põhjused ainult selles, et endine jumalakartlikkus kadumas olla. Rohuks selle vastu soovitab ta valjumaid karistusi. — Jakobson leiab jälle omalt poolt, et meie kuritegevus iseäranis suur ei olevat, nagu Jannsen seletab. Pealegi olevat meil palju kuritegevust-sünnitavaid põhjusi: vilets kooliõpetus, mis inimesele kõlbuselise elu põhjusemõtteid külge ei kasvatavat ja kõrtsielu. Jakobsoni arvamise järele tuleb nende põhjuste vastu sõdida, aga mitte nutulaulusid teha ja rahvast ülekohtuselt süüdistada.

Omades vaielustes oli Jakobson äge ja tuline, kuid siiski asjalik. Äritatud tujus läks ta mõne korra asjalikkuse piiridest välja ja jagas hoopisid sinna, kus neid tarvis ei olnud. Siiski ei lubanud ta enesele niisugust uulitsasõimu, nagu seda mõned isandad E. P. veergudel avaldasivad.

Tabavaks sõjariistaks oli Jakobsonil tema teravamõtteline poliitiline pilge. Pea igas „Sakala“ numbris arvustasivad „Nalja Mart“ ja „Kalja Pärt“ vastasid.

Üks teravamatest pilkenooltest lendas ajalehe „Valguse“ pihta, mida sel ajal puudulise haridusega kooliõpetaja Lindenberg toimetas.

Omas 12 nr. 1881. a. tõi „Valgus“ kirjelduse ühest taimest, ladinakeelse nimega Suglav Vatsemip. Seda tarvitada paljud rumalad inimesed kohvi asemele. See taim olevat aga kihvtine. Teda tulla juurtega välja kiskuda ja ära põletada, et ta „oma viljaga edaspidi rahva tervisele kahjulik ei võiks olla“.

Vähe aega hiljem ilmus „Sakalas“ seletus, et „Valgus“ soovitavat enese väljakiskumist ja ärapõletamist, sest „suglav vatsemip“ olevat tagusipidi lugeda: „pimestav valgus“.

Viimased Jakobsoni võitlemised koondasivad ennast „Eesti Kirjameeste Seltsi“ ümber. Selles oli nihästi „Sakala“ kui ka E. P. poolehoidjaid. Ka nende vahele tekkis lõhe, mis 28. VIII. 1881 päris kuristikuks muutus, kui Jakobson E. K. S. esimeheks valiti. E. P. poolehoidjad astusivad pea kõik seltsist välja. Selle asemele aga tuli uusi liikmeid palju juure. Neid, kes välja astusivad, nimetas Jakobson „tühjadeks peadeks“, peale Hurti ja Kreutzvaldi. Viimase seltsist lahkumise üle oli Jakobsonil väga kahju.

E. K. S. hakkas Jakobsoni ja Weske juhatusel õige elavalt tööle. Jakobson ise vaimustas liikmeid: „Elagem elava-

malt elavama tulevikule. Seeläbi elame ka elavamalt oma oleviku paremat elu!" (Sak. 47, 1881).

Just kõige kibedamal töö ajal, kus vastased võidetud olivad, kutsus surm Jakobsoni töö juurest ära. Ta oli ennast ühe sõidu aegu ära külmetanud ja sellest palaviku saanud. Selle peale vaatamata tegi ta tööd ühte puhku edasi, kuni haigus ta voodisse sundis minema. Haigus oli nii kardetavaks muutunud, et ka Jakobsoni raudne tervis sellele vastu ei jõudnud panna. 7. III. 1882 suri ta.

Teade Jakobsoni surma üle lagus kui kulutuli üle maa laiali. Kõigil, ka tema vastastelgi, oli selle mehe enneaegselt surmast kahju, kõik saivad aru, missugune tähtsus tema töö oli. Kui 11. III. Jakobsoni maeti, siis võidud pea üle terve maa kellahelinat kuulda. Ka Tartu Saksa (Jaani) kiriku kella olevat löödud. Pärast vabandasivad ennast kellalöömises lubandjad, nemad ei olevat teadnud, et see C. R. Jakobsoni auks sündida. Jakobsoni matusel, Kurgjas, oli nii palju rahvast koos, nagu seda enne Eestis ei oldud nähtud, mitte üksi eestlaste, vaid ka lätlaste ja venelaste poolt valati pisaraid ootamata kaotuse pärast.

Nii hindasivad Jakobsoni tööd tema kaaselanikud. Kuidas teeme meie seda, meie, kes 30 aastat hiljemini elame?

Need 30 aastat lubavad meil erapooletuma, objektiivilise pilguga Jakobsoni tööd hinnata. Kuid see objektiivilisem hindamine võib ainult meie austust, Jakobsoni vastu kasvatada.

Jakobson oli meie rahvuselise poliitika tõsine algataja. Sihid, mis tema üles seadis, maksavad meil poliitilises elus enamalt jaolt praegugi. Majanduselises või õieti agraripoliitikas jääb Jakobsonile see sama au.

Eesti rahvuselise iseolemise idee arendajana ja laialilaotajana on Jakobson hulga õige tähtsat tööd teinud. Tema „isamaa“ ja „rahvus“ ei olnud nii utoopilist, nii pilvetagust laadi, nagu sellest enne tihti aru saadi. Neil oli teatav reaalne olemine, nad ei nõudnud enam ainult kiidulaulusid, vaid tõsist ja järelejätmata tööd.

Jakobsoni tegevus on tähtis ajajärk meie ajakirjanduse edenemiseloo. Meie vaba ja sihikindla ajakirjanduse alusepanemise peame me Jakobsoni tööks lugema. „Sakala“ oli esimene Eesti ajaleht, mis ennast vaimulikkude mõju alt vabastas.

Koolipõllul lõi Jakobson meile kõrgeväärtuselise koolikirjanduse, mille mõju all terve nüüdne rahvapõlv kasvatatud on.

Jakobsoni töö on suur väärtus juba sellepärast, et ta pea igal pool esimene, sihtide ülesseadja oli. Pealegi oli see töö enamalt jaolt niisugune, mida järeltulejatel tarvis ei olnud maha lõhkuma hakata, vaid mille peal julgesti võis edasi ehitada.

See töö oli nii laialine ja mitmekesine, et juba see üksi meid sunnib Jakobsoni meie ranva suuremate meeste hulka arvama. Tema töö mitmekesisus rippus nendest tingimistest, milles tal töötada tuli. Tööpõld oli nii lai ja töötajaid nii vähe, et Jakobson ise igalpool tegev pidi olema. Enese tegevuse spetsialiseerimise peale ei võinud ta mõeldaagi.

Oma elava tegevusega koondas Jakobson selleaegse Eesti seltskonna paremad jõud enese ümber ja vaimustas neid tööle. See tõi niisuguse elavuse tervesse Eestisse, millesugust enne Jakobsoni ei olnud nähtud. Ka pärast Jakobsoni ei olnud paaril kümnel aastal midagi selle sarnast näha.

Jakobsoni tegevusel oli aga veel sügavam tähtsus, kui selleaegse Eesti töösse rakendamine. See oli nimelt see sügav mulje, mis ta rahva hingeelusse jättis. Meie võime neid hingeelulisi tegurid, mis rahvast tegevusele kihutavad, kui üht teatavat jõudu enesele ette kujutada. Ainult siis, kui see jõud teatava suuruse astmeni jõuab, hakkab ta enese tegevust avaldama. Rahva tegevus on seda elavam, seda tulisem, mida suurem see jõud on. Eesti rahva hingelist jõudu suurendas Jakobson oma tegevusega märksa, kuna ta rahva hingeelus paremaid püüdmisi äratas ja sellega tuleviku tööle aluspinna valmistas. Arvatavasti saavad palju hilisemaid Eesti tegelasi peatõukuse just sellest vaimustusest, mis Jakobsoni tegevuse tagajärjena ennast rahva hingeelus ilmutas ja millest pea igalpool rahva seas kõige paremad mälestused on püsinud.

On mitmelt poolt, iseäranis vaimulikkude ringkondadest, Jakobsoni süüdistatud tema käredu teguviisi pärast. See kaebtus on ju omast kohast õige, kuid meil on tarvis ainult meele tuletada, missugustes tingimistes Jakobson töötas, et aru saada, miks ta käre oli. M. Martna sattuva ütluse järele oli Jakobson „tööjuhataja päikese tõusu ajal“, kes tahes või tahtmata unisid tööle pidi virgutama.

Jakobsoni süüdistati, et tema rahu ei olevat armastanud. Miks ta nii tegi, on jällegi arusaadav: selleaegne kõigega rahulolemine ja magus uinumine nõudis just äratust, tõukust, mis elu tooks. Jakobson ise ütleb selle kohta (Sak. 50, 1880): „Rahu, rahu! hüüdmine võib mõnele mehele küll elutarviduseks olla, aga elu see hüüdmine iseenesest mitte ei ole. Meile on aga elu tarvis, ja pealegi õige tulist elu!“

(Lõpp.)

# Kirjandusline ülevaade.

A. H. Tamsaare **Üle piiri**. „Noor-Eesti“ väljaanne 1910. K. Sööti trükk Tartus. 163 lhk. Hind 80 kop.

„Naerja filosoof“ Weber õpetab oma järelejäanud paberites („Demokritus“): „Hoi a ennast, armas Karl, kõlvatute inimeste eest, ja kui sa seda mitte jätta ei või, siis palu parem üht ausat naist, ega ta sulle ei keela“.

„Ausa naisega“ arvab Weber vististi mõnda „vabama vaatega“ mehenais, kes nooremehe iha nähes võimalikuks arvab, teda hädaohuta armastuse müsteriatesse pühendada, ja oma enese kohta mõtleb, et ega ta võikarp ei ole, et võttes väheneb!

Kui kaugele see nooremehe eest hoolitsemine ausa naise mõistega kokku käib ja nooremehe sisemise edenemise pääle hääd ehk paha mõju avaldab, selle üle naerja filosoof pikemalt pead ei murra. Temal on sellest küll, et ta, nagu harilikult, ühe labase teravuse tsüünilise naljasoostiga üle on valanud ja pealiskaudsete lugejate juures efekti peale kindel võib olla.

A. H. Tamsaare aga, kes selle kergel käel ja veel kergemal meele paberile visatud „elutarkuse“ oma uuele jutule juhtõnaks on valinud, võtab niisuguse aukartusega, nagu meie noortel iga võõra rahva seas sündinud mõtte ja mõttekese vastu on, asja käsile ja loob oma jutukangelasest Robertist mehe, kelle elus see kibetõsiseks hingeliseks problemiks on, et „ta mitte jätta ei või“.

Kuid ei pea mõtlema, et Tamsaare Robert toores ja proosalik naisterüüstaja on. Ei, tema teeb enesele asjast luulelise kultuse, kehalise ja hingelise tarviduse ühel hoozil, kuna Weber ainult välise nooreinimese tervise reguleerimise peale mõtleb. Robert ohverdab pühas aukartuses ja õndsas valuvärinas Hedvigile ja Katalale, nagu Wõnikia neiu oma neitsikkuse Astarte altari ees.

Et suguiha täitmine tervisele mõnikord õige tarviline on, see on juba õige laialt tuntud arvamine.

Vististi on aga vana hirvihammast Weber oma „filosofiaga“ kirjaniku sellele arvamisele viinud, et selle pärast kehaliku küsimuse harutamine ka hingelise probleemina salongivõimuline on. Ja nüüd seatakse problem üles, kuidas seda läbikäimist ausal kombel toimetada. Tohter annab nõu lõbumajasse minna või mõnda „kõõgitüdrukut“ leida. Mõlemad teed peab aateline Robert kõlvatumaks. Armastus ei tohi müüdav olla, kõõgitüdruk mitte herrasmeeste katsejanes. Sääb annab üks vana tark mees nõu, selle juurde minna oma häda kaebama, keda ta tõesti armastab. See on Hedvig, naisgümnasiumi ülema klassi knsvandik. Sellele kantakse nüüd hingekitsikus suure tundmusega, „vähese sisuga“, aga suure kunstiga ette ja loodetakse, et neiu vabal kokkuleppimisel ja selgel ärakaalumisel (mitte pealesunnitud tundmuste tuhinal) asjaga peri oleks. Nagu ette



arvata, ei saa neiu esialgul sugugi aru, miks niisugust asja „jätta ei või“. Ta lahkub kurvalt ja pahandatult noorest mehest, kes temale niisugusid nõudmisi tihkab ette tuua.

Kuid asi ei anna neiuale ometigi rahu. Kui ta Roberti pärast seda korda mere ääres lahtiste kuuehõlmadega külma tuule käes nii maha jäetult ja kurvalt näeb, kui seesama Robert kord ühel koosolekul kodanlist kõlblust Dr. Kalamaad tema „kõlblust ja kõlbluses vettinud noortsugu“ naerab ja meie kõlblise kasvatuses pihta pilkenoolid pillub; kui ta vanade hädakisa üle, et noorsugu hukka minna, haledat nalja heidab, ja sääljuures julgelt, peaaegu häbematalt vanade kõlblusele musti kriipsusid alla veab“, „kõlbluse kiriklust, seltskondlise korra puutumast, tema aluste jumalikust teravate sõnadega trehvab“, siis tõuseb neiu vaimustus Roberti vastu kõrgele. Ja kui temale sõber Emma, kellele ta lugu jutustab, veel ütleb, et tema teisiti oleks teinud, kui Robert teda „väga oleks palunud,“ siis läheb neiu ja pakub ennast Robertile. Ta on otsusele jõudnud, et Robert „seda jätta ei või“, et ta nagu „kõrge ja järsu mäe otsas seisab“ ja „ükski ta hüüet ei kuule“ ega appi ei tule. Nüüd on noormees see, kes põikleb ja keda tarvis nõusse meelitada. Viimati saab asjaga joonde. Esimesele liginemisele järgnevad teised. „Nad jõivad ja jõivad, aga karikas tühjaks ei saanud: nooruse jõud täitis ta uuesti“.

Muidugi läheb asi varsi igavaks. Keegi Dr. Kalamaa kosib Hedvigit ja see heidab nõusse tema abikaasaks hakata. Robert näib usu naestesoo ja elu-eesmärgi sisse kaotavat, aga et ta „seda mitte jätta ei või“, siis hakkab ta kellegi avaliku naesterahvaga, „nosuninaga“ Kataga kokku elama. Sealjuures jääb ta ikkagi kangelaseks, sest kuna Hedvigi peigmees Dr. Kalamaa sedasama katst salaja tarvitab, teeb seda Robert avalikult Kataga käealt kinnihoides häbematalt Hedvigile ja Kalamaale vastu jalutades. Ta teeb Kata nosunina auks laulusid, mis niisama mautumad ja naljata on, nagu terve problem, „et seda jätta ei või“.

Roberti ja Hedvigi endine vahekord saab linnas tuttavaks ja puutub ka Kalamaa kõrvu. See äritab teda ja ta palub oma mõrsjalt seletust. See tunnistab jutud õigeks, kõneleb kõik põhjani ära, ei salga sedagi, et tema raskejalgne on. Sääljuures viskab ta doktori herrale ka selle salasidemeid ette ja ütleb ennast temast lahti. Vana rikas Stern, Hedvigi isa, paikab kodanlise Kalamaa juures oma paksu rahapungaga aga kõik pruudi viperused kinni, nii et see „kodanlise morali mees“ valmis on naist ikkagi kosima ja noore oodatava ilmakodaniku isa augi oma peale võtma. Kuid neiu ei taha niisugust sigidust. Selle eest kihutab teda vihane isa majast välja.

Neiu oli kord juba enne omas hingepiinas Roberti poole pöörnud, teda enesega ühes kutsunud, nagu pärast selgus, ühes surma, sest et muud pääsemise teed näha et olnud. See ei saa asjast aru, arvab, et teda abielumeheks tahetakse teha, jorutab oma Katast ja selle nüsinast ja oma suurest kaematusest:

„Ma olen vanaks läinud, mul on, nagu oleks juba terve elu selja taga. Kas mu juuksed veel hallid pole? . . . „Mull oli valus, ja siis leidsin ma naese, mis teistele nalja teeb“. „Ja siis jutustas ta omast suurest igatsusest, millega ta üksi tahta jääda“. Kui neiu teist korda veel tema poole tuleb, kui isa ta välja on ajanud, siis teeb Robert korra nõrga katse oma saatust neiuiga ühendada, kuid see ei ole enam nõus, sest et tema omalt poolt nüüd usu meeste sisse näib kaotanud olevat. Nad lahkuvad.

„Sa oled õnnelikum, sulle jääb me laps“, ütleb Robert.

„Aga sulle jääb su igatsus,“ vastab neiu.

Nii lahkusivad nad ja jutul on lõpp.

Ei või salata, et sellel Tamsaare jutul tema endistega võrreldes mõndagi paremat on: keel ja stiil on paremini välja töötatud, kujudel on rohkem luud ja liha, natukese kindlamate joontega ümbrus. Kuid siiski ei ole seda tundmist, et sa midagi tõesti kunstimaitselist oled lugenud.

Ja see on küll kõigepäält selle süü, et terve jutu psychologia vaealusel seisab. Weberi pääliskaudsel alusel „kui sa seda jätta ei või“, ei ole võimalik sügavat intimilist psycholoogiat käsitada. Niisugused Robertid, kes oma nooruse sugutungiga jätta ei või, ei ole kord juba õrnakeelised tundeinimesed, vaid labased tüdrukute kütid. Roberti kannatajaosa oma „hallide juustega“ ja oma „suure igatsusega“, mille pärast ta neiu eemale tõukab, ei suuda kedagi oma tõsisuse sisse uskuma panna. Sealalt vaatab „Demokritose“ taoline Wilhelm Busch välja: „Vater werden ist nicht schwer, Vater sein dagegen sehr!“ (Isaks saamine ei ole raske, aga isaks olla, on väga raske). Vähekeese parem on juba Hedvigi kuju, aga ka see on enam halvasti ette kavatsatud theoria produkt kui elav inimene.

Kirjanik on nähtavasti väga teiste mõju all. Nagu temale üleüldise probleemina pealiskaudne Weberi „Demokritos“ on andnud, nii on meesterahva ja naesterahva külgetõmbava ja ühelhoobil vaenulise vahekorra käsitamises Otto Weiningeri vaateid tunda. Jutu kokkuseades ja probleemide arendamises kui ka jutustamise viisis on mitmes kohas Bernard Shaw vaderiks olnud. Iseäranis silmatorkav on eesolevas jutus sarnasus Shaw jutuga „Üks meeletu abielu“. Niisama nagu rikas Stern oma raskejalgist Hedvigist Dr. Kalamaale, kaupleb Shaw jutus lord Reginald Lind oma eksinud tüdarta krahv Shveto Douglasele. Nagu Tamsaare Robert kodanlist morali eitab, teeb seda Shaw tööline ja insener Conolly. Niisama nagu Robert oma eksinud Hedvigist ära ei põlga, vaid ta lõpuks koguni ära kosiks, ei põlga ka Conolly oma langenud naist Mariani. Ühtemoodu lükkavad siin kui seal eksinud naised ühenduse tagasi. Jah, isegi nüsininaga Katal ei puudu vastav kuju Shaw juures: variété laulja neiu Conolly: Kuid kui palju nõrgem ja vesisem ei ole kõik Tamsaare juures! Kuna Shaw lõtvade kommetega aristokratlike kujudele kindla positivilise karakteri, insener Conolly, vastu seab, kes suguliste tungide sisse uppunud lõbutsejateklassile näitab, et täis mees iialgi armastuseihas elu ainsat vetru ei näe, vaid kõige hingega ka teistele ülesannetele elab,

kannab see selge kaju tervet juttu. Tamsaare molluskiline Robert rikub oma sisuta ja hingeta kujuga terve jutu ära. Tema „pillub“ küll, ei tea kuidagi moodu, kodanlisele moralile pilkeid näkku, on aga ise palju haledam, kui need, keda ta pilkab. Shaw kangelane elab meie nähes tugevat positivistilist elu ja võidab meid sellele elule. Tamsaare Robert unistab lõdvalt, „aegutab suurtuguselt“, ootab halla juuksid, muigab naerda — ja äratub kodanlise moralipilkaja vastu ainult haledust. Ka naesed ei sattu tema meelevalla alla mitte tema meheliku jõu pärast, vaid haledast kaastundmisest.

Enam sisu, vähem kunsti!“ laseb Shakespeare Marcellust oma Hamletis ütelda. Seda võiks ka Tamsaarele meele tuletada. Palju sellest, mille üle ta oma jututegelasi igavalt kahekõnes targutada laseb, peaksivad need isikud meie silma ees tegelikult läbi elama, nii et meie täisnimesi nende igakülguses näeksime, aga mitte ainult kümnes korduvas teisendis ei kuuleks, kuidas nad armastuse üle mõtleavad ja kõnelevad. See ühekülgne aine ja tema käsitamise viis, mida Tamsaare nüüd juba kolmat korda hõõrub, läheb juba imaraks.

A. Jürgenstein.

**Nooresoo kasvatuses (Pedagogika).** Aratuseks, juhatuses ja järelmõtlemiseks lastevanematele, kooliõpetajatele ja teistele haridusesõpradele. I. jagu. Nooresoo kasvatus ajalugu, kirjutanud August Nigol, gümnaasiumi kooliõpetaja ja õpetaja. Trükitud J. Reimanni juures Pärnus 1910. Lhk. XXII+134. Hind köidetult 1 rbl.

Raamatu iseloomu karakteriseerib kirjanik ise väga kujuka tsitadiga „Kalevipojast“: „Mis mina kodu nurmelt noppind, Kaugel võõral nurmel kündnud, Mis mulle toonud tuule hoogu jne.“ Kirjanik on otsekohe „noppimise“ tööd teinud, kogunud, mis kätte juhtus. „Majapidajast“ on labase selgusetusega ja iselaadi algupärasusega juhtsõna: „valguses on elu, hariduses jõud ja teaduses võim“ võetud, Kalevipojast, Rückertist, Eisen'i luuletustest need tsitadid, millega raamatu soovitus ja eeskõne arvatakse kaunistatavat, Lindequisti üleüldisest ajaloost enam kui  $\frac{3}{4}$  sissejuhatavast seletusest „missugused rahvad langevad nooresoo kasvatus ajaloo piirkonda“, mitmed ajajärkude iseäraldusi ja kasvatuslisi voolusid kirjeldavad harutused (võrdle lhk. 40, 77; lhk. 44 keskaja koolid — Lindeq. I 645, rüütli kasvatus lhk. 46 — Lindeq. I 400, humanismus lhk. 49 — Lindeq. II 21, 30). Tarvitatud on — vähemalt allikate nimekirja järel — nüüsgusid tüsedaid töösid kui Paulseni ja Ziegleri omi, kui ka mitmesugusid eriraamatuid, millel kasvatus ajalooa vähematgi tegemist ei ole (näit. „Востокъ и война“). Isegi Türgi konsulid Rostovis Doni ääres on interviewimas käidud, et materjali Muhamedi koolide kohta saada (lhk. 118).

Selle allikate valiku kohane on siis ka terve raamat saanud, ühtlusetu, plaanita, juhulist laadi. Wanale ajale, mida harilikult kõige vähem tähele pannakse — ta on kõige kangem meist — pühendatakse

terve 38 lehek., keskajale 8, uuemale ajale, kui üksikuid ülevaateid mitte ajaloo hulka arvata, 36 lehekülge! Eeskõnes otsitakse vastust küsimuse peale, kas maksab kasvatuses tööd teha, kuid jäetakse vastus andmata, mis kasvatuses all mõistetakse (see oleks muidu küll ülearune, aga eeskõne käib ka II ande kohta). Ajalugu algab hiinlastega, kelle riiklist, hariduslist ja usulist elu meile 7 leheküljel esitatakse, kelle koolide kohta aga õige vähe kuuleme. On autor üleüldise otsuse Hiina r a h v a (mitte tema kasvatuses!) heade ja halbade külgede kohta andnud ja tema praeguste konstitutsiooni lootustega meid tutvustanud, siis juhib ta lugejat India rahva juure, kelle kohta käivaid harutusi lugedes enese käes üleüldise ajaloo raamatu arvad olevat või mõnda võrdleva usuteaduse, sest 1<sup>1/2</sup> lehekülge täitev võrdlus Buddha usu ja ristiusu vahel lõpeb otsusega: „tema (Buddha usu) tarvitusele võtmine koolides ei ole mitte soovitatav“. Umbes niisama tutvustab meid A. Nigol egiptlaste, perslaste, juutide, greeklaste ja roomlastega. Meie kuuleme, et perslastel 1906. a. peale parlament on, kuid schah püüdnud 1907. põhjusseadust ära võtta; meile tuletatakse meeles juutide rasket seisukorda ja arvatakse, et aeg oleks inimsuse aate pärast neid teiste rahvastega ühevääriliseks teha. Greeklastele heidetakse ette, et nad kasvatuses ülesandest mitte aru ei ole saanud, ja see toonud nende langemise.

Keskaeg kannab enam kasvatuses ajaloo iseloomu ja sisaldab õige üleüldisid peatükkisid, millega täiesti nõus võib olla. Selle vastu toob uus aeg üksikute kasvatajate mõtete ja süstemide arendusi võrdlemise kitsas ja ainult 19. aastasaja alguni ulatavas väljavalikus, kuna üleüldised voolud õige kahvatutes aastasajade kokkuvõtetes pea tähele panemata on jäetud. Tähtsamate pädagogide elulugudele ja õpetustele järgnevad ülevaated kooliolude kohta üksikutes maades toovad kõige kirjumaid asju. Amerika koolioludest kõneledes räägitakse John Dewey (raamatus igalpool Deweys) püüetest, laste parlamentidest, lugemise methodist; Rootsi rahvakooli kohta leiame teateid ta koolitüüpustest, õpeainete kooliõpetajate palkadest; Daanist teatatakse, et siin kooliõpetajad lastega hästi jutu ajada oskavad; Soome rahvakooli kohta antakse ajalooline edene-mise ülevaade jne. Saksa koolide negatiivlisi külgi seatakse ühekülge ja fanatilise L. Gurlitti valgusesse, kuna positiivlisi külgi sõnagagi ei nimetata. Isegi teated Muhamedi mektebide ja medresside üle Wenemaal ja Türgi kõrgemate õpeasutuste kohta ei puudu. Kuid Wene riigi kooli-olu ja kooliküsimused? Need on Türgi ja Tatari koolide üleslugemisel kahe silma vahele jäänud. Raamat lõpeb lühikese Eesti koolide ajaloo-ga ja Rápina preestri N. Pátsi kirjutatud Baltimaa õigeusu koolide ülevaatega, mille statistilisi peensusi A. Nigol, kui redaktor, teiste raamatu osadega kokkukõlasse ei ole pannud.

Kõige sellega võiks ehk viimati leppida, et A. Nigol oma lugejatele nii palju asju korruga näitab, kui tema aga igalpool täiesti usalduse vääriline juht oleks. Kuid seda ei või temast mitte öelda. Nii mitmedgi tema väidetest on ekslikud. Näit. lehek. 23. juutide kohta: „Alguskoolisid ei

olnud. Alles wiimasel Rooma walitsuse ajal leiab Israeli juures koolisid ; nii õppis Saulus Gamalieli juures“. Teada aga on, et ülempreester Josua ben Gamaliel 64 a. p. Kr. käsu andis igasse küllasse kooli avada ja et Talmud kooli jaoks, kus üle 40 õpilase, kahte kooliõpetajat nõuab. „Kool, milles Saulus õppis, ei olnud mitte kool harilikus mõttes, vaid niisamasugune teadusehimuliste noortemeeste ringkond, nagu see Plato ehk mõne teise vanaaja mõttetarga ümber kogus. Lhk. 48 räägitakse, et keskaja linna-koolides õpetust emakeeles antud, pealegi tehnika asjades, looduse-, maa- ja ajaioteaduses ; kahjuks seatud emakeele asemele varsti Ladina keel ja vaimulik seisus kiskunud juhatuse oma kätte. Siin on n. n. kirjutuskoolid, kus ainult lugemist ja kirjutamist käsitöölilistele õpetati, ära vahetud pärastiste linnakoolidega, kus õpetust Ladina keeles anti. Need linnakoolid seisivad ikka linna valitsuse juhatuse all, kui ka vaimulikkude koolide ülem (scholaster) mitmepool neid oma võimu alla kiskuda püüdis, et koolirahadest oma sissetulekuid suurendada (Võrdle Paulsen, Gesch. des Gelehrten Unterrichts I. p. 17 ja 18.). Looduseloost ja tehnika ainetest ei ole neis koolides ja ülepea keskaja koolides juttu võinud olla, kuna alles Erhard Weigel Jenas († 1697) esimese katse tegi realainet õpetama hakata ja vagalane A. H. Francke neile oma koolide läbi eluõiguse võitis. „Savoa vikaari usutunnistus“, mida A. Nigol lhk. 68 iseseisva Rousseau tööna nimetab, ei ole muudkui osa „Emile“st. Amerika „high school“ (lhk. 88) ei ole mitte ülikool, vaid meie keskkooli ülemad klassid (ülikool — college). Pestalozzist kõneledes ei räägi A. Nigol selle pädagogi peaõpetusest „vaatlemisest“ (Anschauung), mis mitte ainult passiviline mõjude vastuvõtmine ei ole, vaid aktiiviline hingetegevus, mitte midagi jne.

Raamatu keel on sagedasti labane (näit. lhk. XV. „telefon, gramofon ja teised fonid jne. lhk. XXII. ka pulmapidu jne.), segane lhk. 3. „kui üks rahvus oma alguspõhjusemõtteid . . . kaotab“). Ka trükivigadest ei ole puudust, mis iseäranis nimedes eksitavad on (Fagetase vägi — Taygetos'e asemel, Lykäon — Lykäoni as., Euxotia jõgi — Eurotase as., Roohov — Rochovi as. jne.).

Lõpuotsust raamatu kohta anda ei ole arvustajal mitte kerge. Meil puudub pea täiesti pädagogiline kirjandus ja sellepärast peame iga katsegi midagi pakkuda lahkelt vastu võtma. Ka kõne all olev raamat pakub midagi, kui mitte selget, ülevaatlikku kasvatus ajalugu, siis vähemalt üksikuid katkeid, mida igatahes lugeda sünnib. Raamatukirjutaja oleks vististi oma ülesandega paremini korda saanud, kui ta selle asemel, et kõigest midagi tuua, natukese vähem ühe ehk kahe hea raamatu järel oleks andnud, mida ta sissejuhatuses otsekohe lugejatele oleks võinud ütelda. Nüüd on ta aga ise oma raamatus ettetuleva vana roomlaste põhjusemõtte vastu eksinud : multum, non multa — vähe, aga põhjalikult.

**Peeter Põld.**

**M. Mõru. Kunst ja Eesti kodanlus.** „Ühenduse“ kirjastus, Tallinnas 1910, 40 lhk. Hind 20 kop.

Raamatu nimi on palju tõotav. Mõtlesin, et siin vahest hra Mõruga uus tõsine kunstiarvustaja on ilmunud, kellest meil nii väga pöud on. Kuid nii pea kui pilgu raamatusse heitsin, nägin et kõlavanimelise traktadi all muud peidus ei [ole kui Wiljandi õndsas nädalalehes „Maleva“ nelja, mulle juba ammu tuttava juhtkirja äratrükk!

M. Mõrul ei ole asjadest, millest ta kirjutab, ei kunstist, ei klassi- vahedest, ei kodanlusest ega proletariatist, ei kellestgi ega millestgi selget mõistet. Sellepärast on ka kõik, mis ta kirjutab, segane.

Sellele segadusele paneb ta kohe raamatu esimeses lauses oma kunstimõiste äramääramisega aluse. Kunst on temal „looduse, elu ja mõeldavate ilmuvuste kujutamine . . . kunstnik püüab oma töös seda avaldada, mida ta elus või looduses leiab ehk leida tahab,“ vahel arvab hra Mõru küll ka, et kunstnik mitte ainult välimise ilma kirjeldaja ja koperija ei ole, sest ta püüda vahel ka „oma mõttekujutusi“ kunstitöös „kehastatades“, kuid ikka ja alati on kunstitöö hra Mõru juures targutaja intelligentsi toimetus. Teorias jääb herra Mõru juures t u n d e i l m , mis teistel inimestel kunsti-elu avalduse pärisvald ongi, päris kõrvale. Ta ei arva seda nimetamise väärilisekski. Kui ta pärast Eesti kodanluse kunsti- sünituste peale tuld ja väävelt paiskab, siis näitab see just sellepärast olevat, et need kunstis „sihita“ oma tundeilma püüavad „kehastada“.

Niisamasugune on arvustaja arusaamine seltskonna ühiskondlisest korrast. Kodanlus ei ole meie „kodukasvanud“ sotsialistil mitte ainult kui klass vihatav ja põlastav, vaid jäle on talle ka iga kodanlane isiklikult. Kodanlases näeb M. Mõru inimest, kes külluses ujub, kes kasulikku tööd ei tee, kelle mõtted ja ihad ainult elu maitsemise peale välja lähevad, kelle elust sellepärast „tühjus“ ja õudsus vastu vahib. Et kodanlise ilma- vaatega inimeste seas ka puudust ju vaesust on, et isegi tööliste seas suur hulk kodanlise ilmavaatega inimesi leidub, see näib raamatukirjutajal täitsa võõras olevat. Tema arvamise järele on täis kõht ja hõlpus põlv see, mis kodanluse päätundemärk ja inimese hukataja on. Miks proletariadile niisugusel lool 8 tunnulist tööpäeva, kõrgemat palka ja osavõtmist kõigist sellest kätte püütakse, mis praegune kultuurilm ja -elu pakub, see jääb niisuguse „ilmavaate“ juures, nagu herra Mõrul on, täitsa aru- saamatumaks. Kas ta ei karda, et kerge tööja kõrge palk tulevase töölise hingeliselt just niisama ära laastavad, nagu nad tema arvamise järele praeguse kodanlase seestpidi ära on rüüstanud?

Et, niisugusel arusaamisel seltskonna kihtide vahekorra, täie ja tühja kõhu mõjust vaimu peale üksigi kodanlane tõsist kunsti edendada ja väärtusega kunstitöösid luua ei suuda, seda tahab meid kra Mõru us- kuma panna, kui oma raamatus (lhk. 13) lausub: „Kunstnik, kes oma ümber ja iseeneses ainult vaeva- ja murerikast elu näeb, ei suuda seda oma töödes kujutamata jätta<sup>1)</sup>. Keda aga küllus ja lahendus ümbritsevad,

1) Kus elu muret ja viletsust loomutruult kirjeldatakse, ainult see on, nagu näha, herra Mõru meelest tõsine kunst.

selle töödes valitseb rõõmus ja mureta iseloom, ühtlasi aga ka pealiskaudsus ja lõtvus, mis jõukates kihtides juuri ajavad". Et Eesti kunstiedustajad „Wanemuise“ ja „Estonia“ teatris, Eesti kunstinäitustel, „Noor-Eesti“ väljaannetes jne., mitte küllalt näljutada ei ole saanud, et nendel kõht liiaks täis on, sellepärast ei kõlba kõik see kodanline kunst, kellest nii suurt lärmi tehakse, M. Mõru meelest kuhugi. Ma ei usalda „Eesti Kirjanduse“ lugejatelt seda ajaraisku nõnda, et ligemalt läbi vaadata, kuidas hra Mõru omast ülemal selgunud seisukohast „Eesti kodanlaste“ kunsti purustab, nii et sinna enam kivi kivi peale ei jää. Ainult üht kuriosumi ei või nimetamata jätta, sest et see üsna uue põhjusemõtte meie arvustusesse toob. Hra Mõrule teeb see asjalugu vähe peavalu, miks mõned kodanlased ise oma kunsti kibedasti olla arvustanud, nagu A. Jürgenstein „Noor-Eesti“ albumi? See asjalugu näib tema nii lihtsuse teoriale täiest ja tühjast kõhust ometigi augu põhja löövat. Aga ka sellega saab ta kaunis hõlpsasti valmis. Arvustaja olla, nagu Krõlovi ahv peeglis, arvustatavas kunstitöös oma enese nägu näinud, ja see olla ta südame täis teinud! Selle teория järele peaks küll hra Mõru vist kõige nahksem kodanlane olema, sest et ta kodanlasi ja nende kunsti kirjeldades seal vististi iseennast ära tundis.

Et hra Mõru „küllusega ümbritsetud“ kodanlaste kunsti täiesti eitab, siis eitab ta sellega ka kõige tähtsama osa silamaalsest kunstist, mis inimesesugu sünnitanud. Sest see on suurelt osalt täie kõhuga inimeste loodud.

Kui sellest raamatust, mis juba teise trüki vääriliseks on arvatud, kolmat veel tarvis peaks tulema, annaksin nõu, tema pealkirja vähe muuta: Kunst ja Eesti rumalus. Siis oleks ta üsna kasulik lugeda, sest ta näitaks õiglaselt, missugused metsikud arvamised ja vaated meil veel kulturaliste küsimuste kohta olemas on.

A. Jürgenstein.

**Surma hirm ja tema seltskondline mõju.** Dr. med. P. Hellat. Kõne Narva kongressi tarvis. Eesti kirjastuse ühisuse „Ühiselu“ kirjastus Peterburis. „Postimehe“ trükk, Tartus, 1910. 43 lk. Hind 25 kop.

Raamatu kirjutaja leiab, et, nagu inimese kehasse alalise edeneva muutuse juures „puudusid ja vastuoksusi“ on järeljäänud, sealt „asjata ja kahjulisi jätiseid“ igalt poolt võib leida, nii ka „inimese elus ja majapidamises alkoholismuse kasvav rüüstamise võim“ suureks ebakõlaks on ning „veel suuremaks vastuoksuseks wõi disharmoniaks surmahirm“. „Surmahirm on süüdistuseakt looduse vastu“. „Temasse on elu täie karika ülekohut, mõistatuslist ülekohut mahutanud“. Edasi võtab kirjutaja surmahirmu mõistatuse ligema läbikatsumise alla, et „loogika ja kriitika mõetu“ tarvitades otsusele jõuda, kas surmahirm sel kujul, nagu teda inimeste juurest leiame, loomuliselt põhjendatud on, või ei; kui ei, kes on seda nii hirmutavaks teinud ja mis põhjustel, ja kas võime omalt poolt midagi selle muutmiseks kaasa aidata.

Dr. Hellat näitab loodusteadelisel alusel, et surm eluga lahutamata ühenduses seisab, et aga siiski surmahirm üleüldine nähtus on. Et, nagu Metschnikov tõendab, kui elu oma loomise piirini ulatab, surmahirm viimaks „surmarõõmuks“ ümber muutub, ei taha ta hästi uskuda. Terves eluta ja elusas looduses leiame, et iga keha, iga olevus oma püsivust pikendada, alal hoida katsub, oma olevust kaitseb; iga kuju muutmine avaldab vastupõrkamist. „Seda nähtust võime algainetest kuni vaimliste, seltskondliste ja poliitiliste ühendusteni tähele panna“. Algelukatel, taimedel, loomadil on omad algkuju alalhoidmise, „püsivuse“ kaitsenõud. Püsivus peab olema, muidu oleks ainult alatine möll, võiks elu edasikestus hädaohusse sattuda. Püsivuse kaitse näitab, et surmahirmu mitte ainult nõndanimetatud elava looduse, veel vähem inimese iseäralduseks ehk eesõiguseks pidada ei või. Ainukeseks inimese iseäralduseks võiksime nimetada, et inimene vistist üksipäini teab, et surm teda ootab. See teadmine toobgi aga surma hirmu ühes.

Tervet loodust võime suureks elu töökojaks lugeda, kus elu ja surm käiskäes töötavad, kus surm ainult ühe vahetuse, muutuse üleminek teisesse on. Ükski isik ei ela muutumata edasi, ta annab alatasa osasid enesest ära, tema ainete vahetus pole muud, kui alaline osa-suremine. Elades sureme meie järjest, nii pole meie surma kartus ka midagi kindlat, vaid surmahirm on suurelt osalt suggestion. Seda suggestioni sünnitab surnu muutunud väljanägemine ja vale ettekujutamine hirmsast surmavalust. Suur mõju on kodusel, seltskondlisel, riiklisel, rahvuslisel, usulisel, isiklisel kasvatusel surma hirmu suuruse kohta. Leidub, et nimelt kasvatuses juures ja kaudu surmahirmu tõstetakse. „Ühe kihi kasu nõuab, et teised kihid tema valitsuse ohjade all nii edasi jookseksivad, nagu juhtijatele tulus on, sellepärast juhitakse rahva kasvatust sinna poole, et kartus, igasugune kartus rahva meele-mõtte pääl lamaks“. Piibel õpetab, et surm karistus, patu palk on; riikide suurem karistus on surmanuhtlus, koolides tarvitatakse hirmu kasvatamise abinõuks. Nii suurendatakse igapäidi surmahirmu kunstlikult. Inimese sugu edenemine ja õnn seisab ainult seltskondlise elu, seltskondlise õiguse tõusmises ja tõstmises. Seltskondlise elu arenemine nõuab tihti isiku iseenese ärasalgamist ja isiklise püüdmise ohverdamist seltskonna kasuks; ta nõuab muu seas ka surma põlgamist. Isiklik kartus ja surmahirm on seega loomulise edenemise vastaseks jõuks, seltskondlise või ühiselu edenemise suuremaks kammitsaks muutunud. Ühiselu kui üleüldist edenemist on kõige pealt need rahvad upitanud, kellel osavust ja jõudu oli isiklist elu, isiklist surmakartust unustada, kui ühiselu, üleüldine õigus kaalu pääl seisis. Need rahvad on Inglise ja Prantsuse rahvas Europas. Selle osa surmahirmust, mis vale kasvatuses läbi juure on tulnud, mis mitte loomulise püsivuse kaitse pole, peaks meie kaotada võima, meie peaksime aga peale selle, nii sama nagu seni surmahirmu on suurendada võidud, seda edaspidi koguni vähendada võima.

Peale surmahirmu on alkoholorjus suurem ebakõla inimese loomuses. „Siin väriseb inimene iga silmapilgu juures, mis tema elueast kaduma



läheb, seal viskab ta vabatahtlikult aastaid vedela Moloki lõugade vahele“. Tahab inimene homo sapiens olla jn mitte ainult tema nime kanda, siis visaku ta kõige pealt alkohol ja juhatagu surmahirm parajatesse piiridesse. Inimene januneb õnne järele, paradüis, üleüldine õnn peab aga alles loodama. „Õnne nõudmine on peaaegu talitus, peaaegu tegevus peab meile ka nüüsguse harmonia looma, millest õnn väljakasvab, mis ise õnn on. Õnn võib ainult seal aset võtta, kus kõik õnnelikud, kõik rikkad, kõik targad, kus praeguse seltskonna elu disharmonia vaenukõla kadunud on“.

Nii kokku võetult raamatu sisu ja mõttekäik, mis enamasti kirjaniku oma sõnadega olen katsunud üles panna. Ühe kõne jaoks on, näitab mulle, liig lai alus võetud, oma lõpuarvamiste põhjendamiseks on kirjanik liig mitmekülgist materjali ette toonud, omas kõnes on ta aga ka liig mitmekülgid asju, liig palju ära ütelda tahtnud. Kõik see mitmekülgisus ja mõtete ja materjali hulk võiks kirjutusele ainult kiituseks olla, kui see mitte üheks kõneks ei oleks kokku pitsitatud, vaid kui see terve kõnede rida oleks võinud olla. Nii on aga kõne üksikute jagude vahel ühendus tihti õige lodev, üksus ja ülevaatlikkus selle läbi raskendatud. Poolteed vägisi on kõige selle suure materjali hulka veel alkoholiküsimus tõmmatud, pidi ju kõne karskusekongressil peetama — ühe kõne ajalise ja sisulise piiride sideme jaoks liig palju.

Igas asjas ei saa mõtteliselt just kirjanikuga ühes nõus olla. Omalt poolt annaksin ma Metschnikovile ometi õiguse, et elurõõm surmarõõmuks muutuda võib, muutuma peab. Enesele tundmuste ettekujutamine, mis veel üle elamata, on raske asi. Ei saa poisikene täiskasvanud inimese olemisest enesele õiget pilti teha, ei küll ka täiejõuline rauga meeoleolu õigesti enesele ette seada. Äranägemine õpetab, et igal elueal omad rõõmud on, alaku nad ka tumeduses ja lõppegu tumeduses, omal viisil on nad siiski olemas ja käivad oma eaga kokku, on selle kohased. Rauga ea rõõmude hulka käib nii ka surmarõõm. Hirm on ainult vägivaldse elulõpetamise, haiguste eest olemas, mitte aga nii sama üleüldse suremise ja surma eest.

On püsivus, mis kivi tükkideks langeda ei lase, enesekaitse, mis ohakaid okkaid kasvatama ajab ja inimese surmahirm üks ja see sama asi — liig laialine aine, et selles kitsas ruumis selle üle rääkima saaks hakata. Elus peituv edenemise tung, elu kaitsemine ja surmahirm ei ole ometi mitte üks ja see samma. Kui emalind või loom oma poegade kaitseks mõtlemata surmale vastu läheb, siis näitab see, et elu kaitsemise tung surmahirmust isesugune on, sellest kõvemgi on. Mulle näitab, et kirjanik surmahirmule liig suure tähenduse annab, seda liig mõjuvaks inimesesoo edenemises, või tagasijäämises peab. Kui valust ja surmast hoolimatus inimesesoo edenedemises nii tähtsat osa mängiks, siis ei oleks mitte roomlased maailma valitsejateks pidanud tõusma, vaid palju ennem spartalased, või põhja-Amerika indianlased, keda lapsest saadik juba valu ja surma põlgama õpetati, nagu kirjanik seda soovib, ja kes sellepoolest tõesti oma kasvatamisele au on teinud.

„Surma hirm paneb inimese ühe torni teise kõrvale ehitama, kes alatasa tema surmast päästmise eest taeva poole kisendama peavad“, ütleb

kirjanik. Ei, surmahirmust need tornid ju inimesi päästa ei ole lubanud ega luba. Mullast oled sa võetud ja mullaks pead sina saama, öeldakse seal väga selgesti. Nenda tornide ehitamiseks peab muu põhjus olemas olema, kui surmahirm.

Oma töö lõpu on kirjanik õige lühikeseks pidanud tegema. Kahju! Elu ülemaks astmeks nimetab ta olukorda, kus surmahirmust peaaegu tegevuse abil üle on saadud, kus peaaegu tegevuse abil õnn on loodud, mis isenesest õnn on, kus kõik targad, kõik rikkad, kõik õnnelikud on, kus elu disharmonia vaenukõla kadunud on. Kas kirjanik niisuguses olekus ka elu ja surma olemist veel võimalikuks või tarvilikuks peab, jätab ta ütlemata. Ehk ta paradiisi küll ainult unistuseks peab, maalib ta elu ülema astme pildi siiski tuntud paradiisi elu värvidega. Aga olgu sellest.

Raamat toob palju mõtteid, äratav tahes või tahtmata, mõtlema, kas kirjanikuga nõus ollakse või mitte. Kõike seda silmas pidades peab seda raamatut kõikidele, kes raamatutest äratust, mõtteid otsivad, soojalt soovutama.

H. K.

N. K a n n „Henrik Ibsen ja tema dramad“, Ibseni pildiga. „Ühiselu“ kirjastus Peterburis, „Postimehe“ trükikoja trükk, 48 lhk., hind 30 kop.

Ibseni töödest ei ole senini Eesti keeli veel midagi trükkis ilmunud, küll aga on tema „Seltskonna toed“, „Rahvavaenlane“, „Nora“, „Tondid“ ja „Kui meie surnud ärkame“ üle meie suuremate näitelavade läinud; hra Kanni raamatu peale tuleb kui Ibseni töödele Eesti kirjandusesse teevalmistamise peale vaadata.

Võimata on Ibseni, seda suurt töötsijat ja „tuulutajat“, nagu ta enesest ise ütles, kelle terve eluloo võitlemine vale ja silmakirjalikkuse vastu oli, seda uema draama sisemise ehituse kõige suuremat meistrit, kelle töödes loomulik keel, voolav dialog, kunst kahekõnes iseloomusid otse käega katsutavalt nähtavale tuua ja neid suurepäraselt edeneda lasta, kelle terve teemurdja realismus ja sügavad mõtted hingeeluliste kokkupõrkamiste kujutamisel jäljendamata on, — võimata on ju I b s e n i kõigest mõnekümne lehekülje peal meie rahvale lähedale tuua, kui seal samas ühtlasi kõikide tema draamade sisugi üksikult, lehekülje ja pooleteise peale kokkusurutult ära jutustada tahetakse, — l ü h e d u s e pärast peab töö kuivuse all kannatama. Koguni teine väärtus oleks hra Kanni tööll igale lugejale Ibsenist arusaamise kergituseks, kui tööd ise meie keeles saadaval ja tuttavad oleksivad. Aga küll meie veel korra nii kaugele saame, et Ibseni tööd heades ümberpanekutes trükkis ilmuda võivad, kui — tõeks saama hakkab; mis hra Kann raamatu lõpul soovitab: „kui kirjanduse Seltsi liikmetest pooled oma tuttavate seas kihutusetööd teevad, siis võib Kirjanduse Selts iga aasta tuhandete eksemplaride kaupa h e a d j a o d a v a t lugemise materjali meie rahva sekka laiali saata“, ja mina tahaksin omalt poolt juure lisada: kui meie juures näitemängu kirjandust mitte ainult näitlemiseks, vaid ka lugemise teel tundma õppimiseks ostma hakatakse.

Väikese tähenduse tahaksin teha: 37 lhk. peal kõneleb hra Kann põlvendusest ja põlvenduseeadusest. (Vererbung, omadused mis järeltulejad esivanematelt sündides kaasa saavad). Meil on selle mõiste jaoks sõna „pärivus, päritavas“ tarvitamahakatud. **A. Kitsberg.**

## Uued raamatud 1910.

146. Tuttav, H. Neegrilaste elust. II. vihk. Tallinnas, 1909. H. Tuttavi kirjastus. J. Felsbergi ja A. Tetermanni tr. 16<sup>o</sup> (11×16). 39 lk. H. 8 kop. R. 2 l. 2500 eks.
147. Volkman, R. B. Aga pärast seda kohas! Tartus, 1910. J. Felsbergi ja A. Tetermanni tr. 8<sup>o</sup> (13×21). 8 lk. R. 1 l. 2000 eks.
148. Enckmann-Chatrion. Prantsuse talupoja ajalugu. 4 j. 4 anne. Tartus, 1909. A. Reevitsa kirjastus. V. Ehrenpreisi tr. 8<sup>o</sup> (14×21). 97—128 lk. R. 2 l. 1900 eks.
149. Kaufmann, A. Kroonitud vang. Eesti keele N. Sõll. Tallinnas, 1901. „Teaduse“ kirjastus. M. Schifferi kirjastus. 16<sup>o</sup> (13×18). 128 lk. H. 50 k. R. 8 l. 2200 eks.
150. Missioni sõnumed. Tallinnas, 1910. A. Mickvitzi kirjastus. 8<sup>o</sup> (14×20). 16 lk. R. 1 l. 4200 eks.
151. Tähtraamat 1910 aasta peale. Tallinnas, 1910. A. Laurmanni tr. 16<sup>o</sup> (12×17). 32 lk. R. 2 l. 1000 eks.
152. Tallinna Eesti Lastekasvatuse Seltsi 1909. aasta aruanne. Tallinnas, 1910. M. Schifferi tr. (15×19). 65 lk. Piltidega. R. 3 l. 1000 eks.
153. Tallinna Eesti Põllumeeste Seltsi 1909. aasta aruanne. Tallinnas, 1910. V. Ehrenpreisi tr. 16<sup>o</sup> (12×19). 19 lk. R. 2 l. 300 eks.
154. Tallinna III. laulupidu laulud. Meeste kooridele. Tallinnas, 1909. „Estonia“ kirjastus. M. Schifferi tr. 16<sup>o</sup> (13×19). 32 lk. R. 3 l. 2000 eks.
155. Binde, tr. Miks ei või haritud inimene pilblit uskuda? Tallinnas, 1910. J. Felsbergi ja A. Tetermanni tr. 16<sup>o</sup> (13×19). 30 lk. H. 10 kop. R. 3 l. 1500 eks.
156. Diesel, Rudolf. Solidarismus, inimesesoo loomulik pääsetee. Eestist. Cand. jur. K. Päts. Tallinnas, 1910. M. Schifferi tr. 8<sup>o</sup> (14×21). 143 lk. H. 60 k. R. 12 l. 1500 eks.
157. Eestimaa Rahvahariduse Seltsi 1909 aasta aruanne. Tallinnas, 1910. V. Ehrenpreisi tr. 8<sup>o</sup> (14×20). 56 lk. R. 4 l. 500 eks.
158. Erastov, G. Taganemine. Kirjeldused Vene-Jaapani sõjast. Eesti keele D. Hint. Tallinnas, 1910. A. Perti tr. 16<sup>o</sup> (13×18). 280 lk. H. 80 kop. R. 17 l. 1000 eks.
159. Erckmann-Chatrion. Prantsuse talupoja ajalugu. 4. jagu 1—6 anne. Tallinnas. V. Ehrenpreisi tr. 8<sup>o</sup> (14×21). 176 lk. 4900 eks.

160. Kalender 1910. aasta peale. Haapsalus, 1910. 8<sup>o</sup> (14×20) 96 lk. H. 10 kop. R. s. l. 3000 eks.
161. Kriweler. Vaimulik laulja. Tallinnas, 1910. Felsbergi ja A. Tetermanni tr. 16<sup>o</sup> (11×15). 32 lk. H. 10 kop. 1500 eks.
162. Laredei, P. Kiriku-Laulja. Salmimöödule seatud Õigeusu kiriku lauluviisi sõnadega. Tallinnas, 1910. A. Mickvitzi tr. 8<sup>o</sup> (18×23) 24+2 lk. H. 15 kop. R. 4 l. 2000 eks.
163. Léhar, Franz. Lõksupunuja. Kolmejärguline operett. Victor Léoni'i. A. Trilljärve tõlge. Tallinnas, 1909. „Estonia“ kirjastus. M. Schifferi tr. 8<sup>o</sup> (12×21) 40 lk. R. 3 l. 700 eks.
164. Millöcker, Karl, Kerjus-ülilõpilane. Kolmejärguline operett. Trilljärve tõlge. Tallinnas, 1910. „Estonia“ kirjastus. M. Schifferi tr. 8<sup>o</sup> (13×20). 40 lk. R. 2 l. 700 eks.
165. Millöcker, Karl. Seitse Kilplast. Kolmejärguline operett. A. Trilljärve tõlge. Tallinnas, 1910. „Estonia“ kirjastus. M. Schifferi tr. 8<sup>o</sup> (14×20). 44 lk. R. 2 l. 700 eks.
166. Plompuu, J. Eesti ilulugemised. I. anne. Tallinnas, 1910. J. Plompuu kirjastus. M. Schifferi tr. 8<sup>o</sup> (13×20). 64 lk. H. 35 kop. R. 5 l. 3000 eks.
167. Plompuu, J. Eesti ilulugemised. II. anne. Tallinnas, 1910. J. Plompuu kirjastus. M. Schifferi tr. 8<sup>o</sup> (13+20). 65--128 lk. H. 35 kop. R. 5 l. 3000 eks.
168. Puhasorg, Joh. Meie elu. Tallinnas, 1910. „Mõtte“ kirjastus. M. Schifferi tr. 16<sup>o</sup> (13×19). 168 lk. H. 80 kop. R. 12 l. 2000 eks.
169. Rooskaja, H. Jämedad jooned. Tallinnas, 1910. „Mõtte“ kirjastus. M. Schifferi tr. 8<sup>o</sup> (13×30). 32 lk. R. 2. l. 2000 eks.
170. Schneider, N. S. Täielik loomade tohter. Hobuste, veiste, lammaste, sigade, ja kitsede kasvatamise, hoidmise ning arstimise õpetus. Viljandis 1909. A. Tõllaseppa tr. ja kirjastus. 16<sup>o</sup> (11×17). 144 lk. H. 30 kop. R. 7 l. 5000 eks.
171. Schönberg-Paenasti, Ed. Põua välgud. Tallinnas, 1910. J. Plompuu kirjastus. M. Schifferi tr. 8<sup>o</sup> (13+20) 119+1 lk. H. 45 kop. R. 9 l. 200 eks.
172. Tallinna karskuse seltsi „Valvaja“ 1909. aasta aruanne. Tallinnas, 1910. J. Felsbergi ja A. Tetermanni tr. 16<sup>o</sup> (12×18). 16 lk. R. 1 l. 3000 eks.
173. „Tallinna III. laulupidu laulud“. Lastekooridele. Tallinnas, 1909. „Estonia“ kirjastus. M. Schifferi tr. 8<sup>o</sup> (14×20). 11 lk. R. 2 l. 1500 eks.
174. Lunkevitsch, V. Õpetlikud ja teaduslikud rahvaraamatud. Tallinnas 1907. „Teaduse“ kirjastus. M. Schifferi tr. 8<sup>o</sup> (14×21). 50+36+45+2 lk. H. 50 kop. R. 10 l. 2000 eks.
175. Schiwago, S. Lehekülg rahvavabanemise ajaloost Schwitsis. Tõlkinud C. Holm. Tallinnas, 1910. „Mõtte“ kirjastus. M. Schifferi tr. 8<sup>o</sup> (14×21). 45+3 lk. R. 4 l. 2000 eks.

176. Aule, B. Kõige õiglasem piima hindamine. Tartus, 1910. „Postimehe“ tr. 8<sup>o</sup> (15×22) 16 lk. H. 15 k. R. 2 l. 2000 eks.
177. Buck, V. Petseri eestlased. Tartus, 1910. „Postimehe“ tr. ja kirjastus. 16<sup>o</sup> (12×19) 80+2 l. H. 30 k. R. 6 l. 1000 eks.
178. Hume, F. V. Voorimehe saladus. Kriminal-roman. Tartus, 1909. Schnakenburgi tr. ja kirjastus. 16<sup>o</sup> (12×17). 136 lk. H. 25 k. R. 6 l. 1500 eks.
179. Lohusuu Hariduse Seltsi põhjuskiri. Tartus 1910. C. Zirki tr. 16<sup>o</sup> (10×14). 8 l. R. 1. l. 500 eks.
180. Nooresoo leht. I. aastakäik. Tartus, 1909. „Postimehe“ kirjastus. 8<sup>o</sup> (14×21). 4+96 l. R. 10 l. 200 eks.
181. Rennit, J. Juubelininodi jutlus. Maarja kirikus. Tartus, 1910. Paslaki kirjastus. IV. E. Bergmanni tr. 8<sup>o</sup> (14×20). 16 l. R. 2 l. 500 eks.
182. Rennit, J. Juubelininodi jutlus. Tartu Maarja kirikus. Tartus, 1910. Paslaki kirjastus. V. E. Bergmanni tr. 8<sup>o</sup> (14×20). 16 l. R. 2 l. 500 eks.
183. „Sakala“ ja „Meie Kodumaa“ Kalender 1910. Pärnus, 1910. Reimanni tr. 16<sup>o</sup> (13×18). 72 l. R. 4 l. 6000 eks.
184. Uniwer, M. Kodulaste Rehkenduse raamat. Rehkenduse ülesanded ja harjutused esimese kümne piiris. Tartus, 1910. „Postimehe“ tr. ja kirjastus. 8<sup>o</sup> (17×27). 44+4 l. H. 40 kop. R. 8 l. 4000 eks.
185. Eesti kirjanduse Seltsi aastaraamat. II. Tartus, 1910. „Postimehe“ tr. 8<sup>o</sup> (15×22.) 194 lk. R. 18 l. 1500 eks.
186. Ertel, A. Rooste. Jutustus. Tartus, 1910. „Postimehe“ tr. ja kirjastus. 16<sup>o</sup> (13×19). 100 l. H. 40 k. R. 9 l. 2000 eks.
187. Nurste kaubatarvitajate ühisuse „Progressi“ põhjuskiri. Tartus. K. Sõõti tr. 16<sup>o</sup> (11×18). 20 l. R. 1 l. 250 eks.
188. Suvine sõiduplaan 1910. Tartus, 1910. „Postimehe“ tr. ja kirjastus. 16<sup>o</sup> (9×13) 16 l. R. 1 l. 100 eks.
189. A. C Agrarküsimus Iirimaal. Lühike ajalooline ülevaade. K. Kantski ja teiste j. Viljandis. 1910. A. Peeti tr. 16<sup>o</sup> (12×18). 44 l. R. 6 l. 1000 eks.
190. Eisen, M. J. Adamast ja lidamast. Arutused ja kujutused ajaloost ja mujalt. Tartus, 1910. Hermannini tr. ja kirjastus. 16<sup>o</sup> (12×17). 102 l. H. 25 kop. R. 6 l. 1000 eks.
191. Giuseppe Garibaldi, kuulus Italia rahvuskangelane. Ajaloolik jutustus. 1 anne. Tartus, 1910. K. Jaiki raamatukaupl. kirjastus. G. Zirki tr. 8<sup>o</sup> (14×21) 16 l. H. 5 kop. R. 1 l. 12000 eks.
192. Haava, Anna. Ristlained. Tartus, 1910. „Postimehe“ tr. ja kirjastus. 16<sup>o</sup> (12×19). 54 l. H. 50 kop. R. 7 l. 800 eks.
193. Laste Lauluraamat. Koolile, peakoolile ja lastejumalateenistusele. Tartus, 1910. Hermannini tr. 16<sup>o</sup> (13×17). 132 l. R. 7 l. 1000 eks.
194. Lasteleht 1909. a. II. anne. Eesti nooresoo õpetlik ja ilukirjandusline kuukiri. Tartus, 1910. „Postimehe“ tr. 8<sup>o</sup> (14×21). 2+97—192 l. Piltidega. R. 10 l. 600 eks.

195. Jakob Liiw, Tühjale maale. Wiiejärguline näitemäng. Tartus, 1910. Hermann'i tr. ja kirjastus. 16<sup>o</sup> (13×19). 87 l. H. 45 kop. R. 5 l. 750 eks. tr.
196. Nigol, August, Nooresoo kasvatusesest. I. jagu. Nooresoo kasvatuses ajalugu. Pärnus, 1910. J. Reimanni tr. 8<sup>o</sup> (13×20). 1. R. 9 l. 1500 eks.
197. Pärnu Eesti Kooli Seltsi 1909. a. aruanne. Pärnus, 1910. Laane tr. 8 (15×22). 26 l. R. 2 l. 1200 eks.
198. Schönherr K. järele J. Liiw ja A. Simm. Puusepad. Kurbmäng 1. vaatuses. Tartus, 1910. K. Sööti tr. ja kirjastus. 16<sup>o</sup> (13×18). 35 l. H. 40 kop. R. 2 l. 1500 eks.
199. Eisen, M. J. Kefir ehk rammupiim terviseparandajaks. Tartus 1910. „Postimehe“ tr. ja kirjastus. 16<sup>o</sup> (10×18). 32 l. R. 2 l. 1000 eks.
200. Endiste Eesti Üliõplaste Ühenduse põhjuskiri. Tartus, 1910. „Postimehe“ tr. 16<sup>o</sup> (11×18). 8 l. R. 1 l. 500 eks.
201. J. R. Kure kõnetund. Naljämäng ühes vaatuses. Dr. A. Reich'i j. Viljandil, 1910. Leokese raamatuk. kirjastus. A. Peeti tr. 11<sup>o</sup> (12×17). 40 l. H. 30 kop. R. 2 l. 1000 eks.
202. Orgusaar, J. Inimese hind ja väimehe väärtus. Lõbu-näitemäng kolmes järgus 4 pildis. Tartus, 1910. M. Varesi raamatuk. kirjastus. 3-as tr. Schnakenburg. 16<sup>o</sup> (12×19). 48 l. H. 30 kop. R. 3 l. 1250 eks.
203. Jumalateenistuse laulud. Tartus, 1910. Hermann'i tr. 8<sup>o</sup> (14×20). 4 lk. R. 1. l. 1000 eks.
204. Ciuseppe Garibaldi, kuulus Italia rahvuskangelane 2. anne. Tartus, 1910. K. Jaiki raamatuk. kirjastus. C. Zirki tr. 8<sup>o</sup> (14×21). 17—48 l. H. 10. kop. R. 2 l. 3000 eks.
205. J. Orgusaar, Hullu Antsu abiga. Naljämäng ühes järgus. Ümberpannud — Tartus, 1910. Varesi raamatukaupl. kirjastus, 3-as tr. Schnakenburg. 16<sup>o</sup> (12×19). 32 lk. R. 2 l. 1500 eks.
206. Külpe, Frances, Ema süda. Roman Baltimaa revolutsiooni ajast Pärnus, 1910. J. Reimanni tr. ja kirjastus. 16<sup>o</sup> (13×18). 304 l. R. 15 l. 1030 eks.
207. Lagerlöf, Selma. Helga. Roman. Viljandis, 1910. „Kodumaa“ raamatukaupl. kirjastus. Renniti tr. 16<sup>o</sup> (14×19) 64 l. H. 25 kop. R. 5 l. 1000 eks.
208. H. Leokese raamatukaupluse Eesti raamatute nimekirja lisa. Viljandis, 1910. Peeti tr. 16<sup>o</sup> (11×17). 8 l. R. 1 l. 1000 eks.
209. Orgusaar, J. Suured vaimud. Naljämäng kolmes järgus. Tartus, 1910. Varesi raamatukaupl. kirjastus. 2-ne tr. Schnakenburg. 16<sup>o</sup> (12×18) 48 l. R. 3 l. 1000 eks.
210. „Maleva“ kalender 1910. Viljandis 1910. A. Peeti tr. ja kirjastus. 16<sup>o</sup> (12×18). 137 l. R. 5 l. 1500 eks.
211. Proovi lüpsid. Tartus, 1910. M. Otstaveli tr. 8<sup>o</sup> (18×23) 12 l. R. 2 l. 300 eks.

212. Giuseppe Garibaldi, kuulus Italia rahvuskangelane. 3. anne. Tartus, 1910. K. Jaiki raamatukaupl. kirjastus. Zirki tr. 8<sup>o</sup> (14×21). 49—80 l. H. 10 kop. R. 5 l. 3000 eks.
213. Giuseppe Garibaldi, kuulus Italia rahvuskangelane. 4. anne. Tartus, 1910. K. Jaiki raamatukaupl. kirjastus. Zirki tr. 8<sup>o</sup> (14×21). 81—12 l. H. 10 kop. R. 2 l. 3000 eks.
214. Blumenthal ja Kadelburg. Hans Hädavares. Naljamäng kolmes vaatuses. Eesti keelde Th. Altermann. Tallinnas, 1910. „Teaduse“ kirjastus. M. Schifferi tr. 8<sup>o</sup> (16×22). 75 l. H. 50 kop. R. 7 l. 500 eks.
215. Flammarion, Camille, Imeasjad hinge ilmas. Eesti keelde J. Järv. Tallinnas, 1910. „Teaduse“ kirjastus. M. Antje tr. 8<sup>o</sup> (14×21). 56 l. H. 30 kop. R. 4 l. 1000 eks.
216. Giuseppe Garibaldi, kuulus Italia rahvuskangelane. 5. anne. Tartus, 1910. K. Jaiki raamatukaupl. kirjastus. H. Zirki tr. 8<sup>o</sup> (14×21) 13—144 l. H. 10 kop. R. 2 l. 3000 eks.
217. Giuseppe Garibaldi, kuulus Italia rahvuskangelane. 6. anne. Tartus, 1910. K. Jaiki raamatukauplus. H. Zirki tr. 8<sup>o</sup> (14×21). 145—176 l. H. 10 kop. R. 2 l. 3000 eks.
218. Hejermans, Hermann. Seitsmes käsk. Neljas vaatuses. Tallinnas, 1910. „Näitelava“ kirjastus. V. Ehrenpreisi tr. 8<sup>o</sup> (14×21). 96 l. H. 50 kop. R. 6 l. 1500 eks.
219. Eeela rahvahariduse Seltsi 1909. a. aruanne. Tallinnas, 1910. a. Antje tr. 16<sup>o</sup> (11×17). 15 l. R. 1 l. 300 eks.
220. Kröger, K. L. Vaimulikud laulud Eesti rahvale. Nelja heale nootidega. Tallinnas 1910. J. Felsbergi ja A. Tetermanni tr. 8<sup>o</sup> (16×23). 31+1 l. H. 20 kop. R. 4 l. 2000 eks.
221. Lass, Joh. Elu ja olu Narömi maakonnas õhtu-Siberis, Tomski kubermangus. Tallinnas, 1910. V. Ehrenpreisi tr. 8<sup>o</sup> (14×20). 31 l. Piltidega. H. 15 kop. R. 2 l. 1000 eks.
222. Missioni sõnumed. Tallinnas, 1910. A. Mickvitzi tr. 8<sup>o</sup> (14×20). 16 l. R. 1 l. 4000 eks.
223. Wilde, Eduard, Lunastus. Tartus, 1910. J. Reevitsi kirjastus. M. Schifferi tr. 8<sup>o</sup> (15×21). 160 l. H. 60 kop. R. 14 l. 2000 eks.
224. Wöölmann, Ad. Novellid Põhjamaa kirjandusest. Tallinnas, 1910. M. Antje tr. 8<sup>o</sup> (13×20). 128 lk. H. 60 kop. R. 9 l. 2000 eks.
225. Linsepe Garibaldi, kuulus Italia rahvuskangelane. 7. anne. Tartus, 1910. K. Jaiki raamatukaupl. kirjastus. Zirki tr. 8<sup>o</sup> (14×21). 177—208 lk. H. 10 kop. R. 2 l. 3000 eks.
226. Linsepe Garibaldi, kuulus Italia rahvuskangelane. 8. anne. Tartus, 1910. K. Jaiki raamatukaupl. kirjastus. Zirki tr. 8<sup>o</sup> (14×21). 209—240 lk. H. 10 k. R. 2 l. 3000 eks.
227. Linsepe Garibaldi, kuulus Italia rahvuskangelane. 9. anne. Tartus, 1910. K. Zirki raamatukaupl. kirjastus. Zirki tr. 8<sup>o</sup> (14×21) 241—272 lk. H. 10 kop. R. 2 l. 3000 eks.

228. A. S. Pillimees. Wiljandis, 1910. H. Leokese kirjastus. M. Schiffer tr. 8<sup>o</sup> (21×14). 15+1 lk. H. 20 k. R. 2 l. 2000 eks.
229. J. Bergmann. Neli ustawat tunnistajat ja muud. Tallinnas, 1910. A. Mickwitzi tr. 8<sup>o</sup> (13×20). 16 lk. H. 5 k. R. 1 l. 3000 eks.
230. Canth, Minna. Anna-Liisa, 3-waatusline kurbmäng. Tallinnas, 1910. „Näitelawa“ kirjastus. W. Ehrenpreisi tr. 8<sup>o</sup> (14×21). 68 lk. H. 80 k. R. 6 l. 1500 eks.
231. Ganth, Minna, Ronila talus. Eesti keelde J. Ploompuu. Tallinnas, 1910. Ploompuu raamatukaupl. kirjastus. W. Ehrenpreisi tr. 16<sup>o</sup> (13×18). 95 lk. H. 50 k. R. 5 l. 2000 eks.
232. Depmann, J. Komeedid ja tähesaad. Hulga piltidega. S.-Peeterburis, 1910. Peeterburi Eesti Üliõpil. S. kirjastus. M. Schifferi tr. 8<sup>o</sup> (15×22). 75 lk. Piltidega. R. 7 l. 2500 eks.
233. Eesti ilulugemised III. anne. Tallinnas, 1910. J. Ploompuu kirjastus. M. Schifferi tr. 8<sup>o</sup> (13×20). 129—192 lk. H. 35 k. R. 5 l. 3000 eks.
234. Linseppe Garibaldi, kuulus Italia rahwuskangelane. 10. ja 11. anne. Tartus, 1910. K. Jaiki raamatukaupl. kirjastus. Zirki tr. 8<sup>o</sup> (14×21).
235. Jürwetson, J. Eesti walsid wiilule. Wiljandis, 1910. Leokese kirjastus. M. Schifferi tr. 8<sup>o</sup> (22×15). 24 lk. R. 2 l. 2000 eks.
236. Lampert, Dr. Kurt. Maailma rahwad I. Elawate rahwaste eluwii-side, kommete, pruukide ja pidustuste kirjeld. Eestist. J. Weski. Tallinnas, 1910. M. Schifferi tr. 8<sup>o</sup> (14×20). 276 lk. Piltidega. H. 1 rbl. R. 17 l. 500 eks.
237. Leitud laps ehk Kornwalli meremeeste lugu. Tallinnas, 1910. J. Felsbergi ja A. Tetermanni tr. 16<sup>o</sup> (13×19). 56 lk. H. 20 k. R. 4 l. 2000 eks.
238. Liliénbach, J. Hommiku laulud. Tallinnas, 1910. „Mõtte“ kirjastus. J. ja A. Palmanni tr. 8<sup>o</sup> (13×20). 124+1 lk. H. 40 k. R. 10 l. 2000 eks.
239. Methodistid, kes nad on ja mis nad tahawad. Tallinnas, 1910. J. Felsbergi ja A. Tetermanni tr. 8<sup>o</sup> (14×21). 16 lk. R. 1 l. 3000 eks.
240. Missioni sõnumed. Tallinnas, 1910. A. Mickwitzi tr. 8<sup>o</sup> (14×20). 16 lk. R. 1 l. 3800 eks.
241. Tallinna Eesti teatri- ja rahwamaja Tallinnas, 1910. J. ja A. Palmanni tr. 8<sup>o</sup> (15×25) lk. Piltidega. R. 2 l. 10000 eks.
242. Tallinna III. Eesti laulupidu teejuht. Tallinnas, 1910. J. ja A. Palmanni tr. 8<sup>o</sup> (14×22) 66+XXXII lk. H. 15 k. R. 8 l. 12000 eks.
243. Tallinna juht. Tallinnas, 1910. J. Ploompuu kirjastus W. Ehrenpreisi tr. 8<sup>o</sup> (15×22). 32 lk. H. 15 k. R. 4 l. 10000 eks.
243. Tshishow, E. J. Peergudest elektrini. Eesti keelde W. Waher. Tallinnas, 1910. „Mõtte“ kirjastus. W. Ehrenpreisi tr. 8<sup>o</sup> (15×22). 48 lk. Piltidega. R. 5 l. 3000 eks.
245. Willberg, J. Looduseteadus ja ristiusk. Tallinnas, 1910. A. Mickwitzi tr. 8<sup>o</sup> (13×20). 16 lk. H. 5 k. R. 1 l. 3000 eks.



246. Wirkhaus, Albert H. Segakoori laulud. Tallinnas, 1910. M. Schifferi tr. 16<sup>o</sup> (28×19). lk. H. 35 k. R. 2 l. 2000 eks.
247. Linsepe Garihaldi. 12. anne. Kuulus Italia rahwuskangelane. 12., 13., 14. ja 15. anne. Tartus, 1910. K. Jaiki raamatukaupl. kirjastus. Zirki tr. 8<sup>o</sup> (14×21). 337—464 lk. H. 10 k. R. 6 l. 3000 eks.
248. Grenzstein, A. Kodumaa korraldus. Tartus, 1910. Zirki tr. 8<sup>o</sup> (13×20). 246 lk. H. 80 k. R. 22 l. 3000 eks.
249. Grossschmidt, O. Kõrgemäe koolipapa ehk kilkskolks koodid lõowad. Tartus, 1910. Hermanni tr. 16<sup>o</sup> (12×17). 32 lk. H. 25 k. R. 2 l. 750 eks.
250. Kampmann, M. Loogika õpetus. Tartus, 1910. Hermanni tr. 8<sup>o</sup> (14×22). 96 lk. H. 60 k. R. 11 l. 1000 eks.
251. Seadused seltside ja ühenduste, kutseühisuste, koosolekute ja kongresside, awalikkude raamatukogude ja lugemisetubade kohta. Ümber pannud ja kokku seadnud Artur Jung. Tartus, 1910. „Postimehe“ tr. ja kirjastus. 8<sup>o</sup> (14×21). 45 lk. H. 30 k. R. 5 l. 1000 eks.
252. Löfman, O. W. Õpetus sünnitusabi andmisest koduloomade juures. Ümber pannud A. L. Wiljandis, 1910. A. Tõllaseppa tr. 16<sup>o</sup> (11×11). 31 lk. R. 2 l. 3000 eks.
253. Luiga, J. Terwisehoiu raamat. Juhatus, kuidas terwist hoida. Tallinnas, 1910. „Teaduse“ kirjastus. M. Antje tr. 8<sup>o</sup> (18×25). 175 lk. Piltidega. H. 75 k. R. 19 l. 3000 eks.
254. Lüüs, A. Dr. Liikwa ehk eeter. Tartus, 1910. „Postimehe“ tr. 16<sup>o</sup> (12×18). 16 lk. H. 5 k. R. 2 l. 2000 eks.
255. Neumann, M. Eesti-Saksa sõnaraamat. Tallinnas, 1910. M. Neumann'i kirjastus. J. Felsbergi ja Tetermanni tr. 8<sup>o</sup> (14×20). 256 lk. H. 1 r. 75 k. R. 16 l. 2000 eks.

---

### Vigade õiendus V. Ernitsi C. R. Jakobsoni kohta.

Palutakse selle töö esimeses pooles (E. K. VIII) ette tulnud vead ära õiendada.

- Lhk. 305, 12 rida ülev. on: Kodumaa kiriku ja hariduse lugu, X. — peab olema: Kodumaa kiriku ja hariduse lugu.
- Lhk. 308, 20 rida alt on: tema maja — peab olema: tema talu.
- Lhk. 313, 10 rida ülev. on: kuikka — peab olema: kuinka.
- „ „ 11 r. ülev. on: kanteilesta — peab olema: kanteleesta.
- Lhk. 319, 14, ja 15 rida alt on: jaotud, gõletud, haritud — peab olema: jaotud, põletud, V. E.